

OSMANLI DÖNEMİ BURSA HAPİSHANESİ

Banu YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

Uşak

Temmuz, 2015

OSMANLI DÖNEMİ BURSA HAPİSHANESİ

Banu YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2015

OSMANLI DÖNEMİ BURSA HAPİSHANESİ

Banu YILMAZ

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2015

Danışman: Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

ÖZET

Osmanlı Devleti içerisinde XVIII. yüzyıldan itibaren başlayan yenilik hareketleri ve bunların sonucu olarak Osmanlı vatandaşlarının elde ettiği haklarla birlikte suç ve ceza kavramlarında da değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden belki de en önemlisi, hapis kavramının suçlunun cezasını çekmesine kadar bekletildiği yer olmaktan çıkıp, cezanın çekileceği yer anlamında kullanılmaya başlamasıdır. Suçluların cezalarını bedenen ödeme dönemi Avrupa'dan sonra Osmanlı Devleti içinde de kapanmıştır.

Hapis kavramındaki bu değişikliklerle birlikte Osmanlı Devleti içerisinde var olan zindanlar hapishaneye çevrilmeye, hapisane olmayan sancaklarda yeni hapisane binaları açılmaya başlanmıştır. Yeniden yapılan binaların yanı sıra kiralama usulüyle de hapisanelerin açıldığı görülmüştür. Bursa Hapishanesi de yaklaşık olarak XIX. yüzyılda açılmış olduğunu tahmin ettiğimiz bir bina olarak, Osmanlı Devleti içerisindeki bu yapılaşmaya örnek olabilecek niteliktedir. Yeni binanın yapımından önce Bursa'da bir hapishanenin mevcut olduğu ancak ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı bilinmektedir. Bu sebeple yeni binanın yapımına başlanmışsa da maddi sıkıntılar nedeniyle uzun zaman tamamlanması mümkün olmamıştır. Aynı zamanda eski bina bir süre daha işlevini sürdürmüştür.

Bursa Hapishanesi mahkûm ve mevkuf sayısı bakımından dönemindeki diğer hapisanelere göre daha yoğun olduğu ve memur sayısı bakımından da iyi durumda

olduğu anlaşılmaktadır. Hapishanenin Merkez Vilayet Hapishanesi ismiyle de anıldığı bilinmektedir. Hapishanede çeşitli dönemde mahkûm ve mevkuf olanlar arasında çeşitli milletlerden insanların bulunduğu ve bunların zaman zaman başka bir hapishaneye nakil olmak istedikleri görülmüştür. Aynı şekilde başka hapishanelerden Bursa Hapishanesi'ne nakiller de olmuştur. Mahkûmiyet sürelerini tamamlamadan dışarı çıkan mahkûmlar olmuş bu da bazı dönemlerde af olayının gerçekleştiğini bizlere göstermektedir. Bursa Hapishanesi'nde kadın mahkûmlara ait bir bölümün olduğu ancak onlardan sorumlu bir kadın gardiyanın olmadığı bilinmektedir.

Hapishanenin yapım aşamasında ve sonrasında pek çok problemle karşılaşmıştır. Yaşanan sorunların çoğunlukla maddi odaklı olduğu görülmüştür. Bütün bunlara rağmen binanın yapılmasına devam edilmiştir. Binanın yapımı aşamasına ait elimizde bir plan olmamakla birlikte, yaklaşık olarak aynı tarihlerde yapılmış olan Erikli Hapishanesine ait krokiden yola çıkılarak binanın iki katlı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mahpus, Hapis, Af, Zindan, Mahkûm, Kürek Cezası.

BURSA PRISON OF THE OTTOMAN PERIOD

Banu YILMAZ

History Divisions of The Department

Usak University Institute of Social Sciences, July, 2015

Consultant: Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, with the reforms beginning as from the XVIII. th century and the rights citizens obtained as a result of these reforms, some changes happened in the concepts of the crime and punishment. Probably the most important these changes is that the concept of prison became the place where the punishment would be suffered rather than being a place where the accused would get waited until they served a sentence. The period in which the criminals pay the penalty physically ended in Ottoman Empire after Europe.

With the change in the concept of prison dungeons existing in the Ottoman Empire were changed into prison and in the states where there was no prison, prisons were started to be built. Along with the rebuilt buildings, some were activated using the renting system. The Bursa Prison as a building which we suppose that it was built around XIX. Century is a sample for this construction work. It is known that there was a prison in Bursa before the new building was erected but that it wasn't sufficient to cover the requirements. For this reason the new building was started but it wasn't possible to be completed for a long time because of the financial problems. Also, the old prison building sustained its function some more time.

The Bursa Prison is thought to be more densely populated with regard to the number of prisoners and arrests and in a better condition in respect to the number of officers. It is known that the prison was mentioned as the central city prison as well.

It was soon that there were prisoners from different nationalities among the prisoners and arrests and that those wanted to be transported to another prison from time to time. Likewise, some transports from other prisons to this prison were fulfilled. The fact that there were prisoners who were released before they completed their sentence prove that pardons were realised in some periods. It is known that there was a section for women prisoners, however there wasn't a women guardian in charge of them.

Lots of problems arose during and after the construction work of the prison. Those were mostly financial. Despite those the work was continued. Although we don't have any plans as to construction work of the prison using the outline drawing belonging to the Erikli Prison built around the some date, the building is thought to be double storey.

Key Words: Inmate, Prison, Forgiveness, Dungeon, Convict, Penal Servitude.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim/Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı 124006006 No'lu öğrencisi Banu Yılmaz'ın Osmanlı Dönemi Bursa Hapishanesi adlı tezi 07/07/2015 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ**İmza**

Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. M. Murat ÖNTUĞ
Üye	: Prof.Dr. Saim SAVAŞ
Üye	: Yrd.Doç.Dr. Yüksel ERSAN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devlet'i Tanzimat Fermanının ilanıyla birlikte yeni bir sürece girmiş ve sosyal hayatı düzenleyen yeniliklerin yanı sıra idari anlamda da değişikliğe uğramıştır. Osmanlı Devlet'i sınırları içerisinde yaşayan Müslümanların yanı sıra yabancılar da bir takım haklar elde etmeye başlamıştır. Yabancı milletlere mensup vatandaşlara verilen bu haklar, yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlamasıyla yeni tavizleri beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devlet'inde yaşayan azınlıklar artık Müslümanlarla eşit haklara sahip olmuş ve daha iyi şartlarda yaşamaya başlamışlardır. Hapishaneler konusu da bu tavizlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devlet'i daha önceden hapis kavramını suçlunun cezasının belirlenmesine kadar bekletildiği yer olarak kullanmış ancak bu gelişmelerden sonra suç ve ceza kavramı Dünyada olduğu gibi yeniden şekillenmiştir.

Böylece daha önceden uygulanan cezalandırma yöntemlerinin yerini hapis kavramı almış ve ülkenin genelinde yeni hapishane binaları açılmaya başlanmıştır. Bu tezde; Osmanlı Devleti içerisinde hapishanelerin doğuşu olarak tabir edebileceğimiz sürecin bir parçası olan Bursa Hapishanesi ele alınmıştır. Hapishanenin açılış sürecinden başlayarak memurlar, mahkûm ve mevkûflar, hapishaneye ait yoklama cetvelleri incelenecek mümkün olduğu kadar elimizde olan belgeler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Tez giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. *Giriş bölümünde*; hapis kavramı ve tanımı üzerinde durulmuştur. *Birinci bölümde*; Avrupa'da hapishanelerin ortaya çıkması süreci işlenmiştir. *İkinci bölümde*; Hapis kavramının Osmanlı'ya taşınması ve yaygınlaşması ve bunun öncesindeki durum açıklanmaya çalışılmıştır. *Üçüncü bölümde* ise; Bursa Hapishanesi'ne ait kayıtlar incelenmiş ve hapishaneye ait bilgiler değerlendirilmiştir.

Tez çalışması sırasında fikir ve tavsiyelerinden yararlandığım, yardımını hiç esirgemeyen tez danışmanım, M. Murat Öntuğ'a, aileme ve sevgili arkadaşlarıma, yardımı dokunan herkese teşekkür ederim.

Banu YILMAZ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Banu YILMAZ

Doğum Yeri Ve Tarihi : Ordu -1990

Eğitim

Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih

Bölümü (2008/2012)

Lise Öğretimi : Ulubey Anadolu Lisesi (2004/2008)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İletişim

e-posta adresi : naughty_unab_18@hotmail.com

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
ÇTTAD.	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
ev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
İ.DH.	: İrade-i Dâhiliye
H.	:Hicri
haz.	: Hazırlayan
nr.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlayan

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Bursa Hapishane ve Tevkifhanesi 1 Temmuz 1914 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli	26
Tablo 2: Bursa Hapishane ve Tevkifhanesi 17 Mart 1915 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli	27
Tablo 3: Bursa Hapishane ve Tevkifhanesi 1 Kasım 1919 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli	27
Tablo 4: Bursa Hapishanesi Mahkûmlarına Ait Giriş Kayıtları	28
Tablo 5: Bursa Hapishanesi Görevlileri (12.12.1919)	55
Tablo 6: Bursa'ya Bağlı Yerlerden Firar Eden Mahkûmlar	59
Tablo 7: Nakledilmek İstenen Rum Mahkûmlar	65

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vii
ÖNSÖZ	viii
ÖZGEÇMİŞ	x
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: AVRUPA’DA HAPİSHANELERİN DOĞUŞU	4
İKİNCİ BÖLÜM: OSMANLI DEVLETİ’NDE HAPİSHANELER	10
I. HAPİS CEZASI ÖNCESİ DURUM.....	10
II. HAPİSHANELERİN AÇILMA SÜRECİ.....	11
III. KADIN HAPİSHANELERİ.....	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BURSA HAPİSHANESİ	21
I. HAPİSHANENİN AÇILIŞI.....	21
II. BURSA HAPİSHANESİ MAHKÛMLARI.....	26
III. MAHKÛMLARIN MESLEKLERİ.....	52
IV. MAHKÛMİYET SEBEPLERİ.....	52
V. MİLLİYETLERİ VE HANGİ DİNE MENSUP OLDUKLARI.....	53

VI. DİĞER BİLGİLER.....	54
VII. BURSA HAPİSHANESİ GÖREVLİLERİ.....	55
VIII. MAHKÛMLARIN NAKLİ.....	57
IX. HAPİSHANENİN KEŞİF DEFTERLERİ.....	62
X. YAŞANAN SORUNLAR.....	63
SONUÇ:.....	67
KAYNAKÇA:.....	71
EKLER:.....	74

GİRİŞ: Hapishane Kavramı ve Tanımı

Sözlükte “alıkoymak, engellemek” anlamlarına gelen habs kelimesi örfi kullanımda “bir şahsı bir canlıyı veya eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak”, hukuk dilinde ise “sanık veya suçluyu belli bir mekânda cebren alıkoymak, şahsi hürriyetini kısıtlamak” anlamı taşır ve hürriyeti bağlayıcı cezaların en başta gelen türünü teşkil eder. Bu cezanın infaz edildiği yere *habs*, *mahpes*, hapsedilen kişiye de *mahpûs* denilir.¹ Ali Bardakoğlu, hapis cezasının eski medeniyetlere kadar uzanan bir geçmişi olduğunu, hapis cezasının ilk dönemlerde suçluyu cezalandırmadan çok cezası belirleninceye veya infaz edilinceye kadar tutulması amacını taşıdığı, ayrıca yerleşik hayatın ve devlet otoritesinin hâkim olduğu dönem ve bölgelerde daha yaygın bir şekilde uygulandığını ifade etmiştir. Hapishane kelimesinin etimolojik yapısına baktığımızda; kelimenin Arapça ve Farsça kökenli bir kelime olduğu anlaşılmaktadır. Arapça’da hapishane için habs ve sicn kelimeleri kullanılmaktadır.²

Türkçe’de “hapishane” anlamına gelen otuz dokuz sözcük bulunmakta olup bu sözcüklerin bir kısmı Türkçe olmakla birlikte bir kısmı başka dillerden çevrilmiş kelimeler olduğu anlaşılmaktadır.³

Hapishane kavramının diğer anlamlarına bakacak olursak; herhangi bir suç işleyen kimsenin, tutuklu kaldığı yer, aynı zamanda cezaevine konan kişinin bireysel özgürlüklerinin kısıtlanması anlamına da gelebilir. Bireyin bir suç işlemesiyle başlayacak hapis hayatı bu suçu tekrar işlemesinin önüne geçmek amacı taşımaktadır. Hapishaneler konusunda çalışma yapan Ömer Şen’in ifadesine göre; bireyi işlediği suçtan ötürü cezalandırmak benzer suçları bir daha işlemesini önlemek için “hapsetme”, ceza hukukunun toplumsal düzeni koruma ve kamu vicdanını rahatlatma işlevi görmüştür.⁴ Her ne kadar bu cezalandırma işleminin suçun tekrar işlenmesinde caydırıcı bir etkisi olsa da, her zaman bunun önüne geçtiği söylenemez. Bunun örneklerini halen görmekteyiz. Osmanlı Devleti’nde özellikle son

¹ Metin Hülagu, **Hapis Cezası**, Rey Yayıncılık, Kayseri, 1996, s.56.

² Ali Bardakoğlu, “*Hapis*”, **DİA**, C:16, İstanbul, 1997, s.54.

³ Özkan Öztekten, “*Türkçe’de Mahpus ve Hapishane*”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul, 2005, s.616.

⁴ Ömer Şen, **Osmanlı’da Mahkûm Olmak**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007, s.2.

dönemlerinde yaygınlaşmaya başlayan hapishanelerin; resmi ideoloji ve parti görüşlerine karşı olan siyaset, ordu, gazete mensubu aydınların etkisinin azaltılabilmesi ve İstanbul dışına sürgün edilmesi amacıyla kullanıldığı bilinmektedir.⁵ Görüldüğü gibi hapishaneler yalnızca bir suçun cezasının çekildiği yer olmanın dışında toplumun bazı kesimlerinin devlete karşı olan tutumlarını düzeltme amacıyla da kullanılmıştır.

Hapishane uygulaması, insanların bir arada yaşaması ve bunun sonucunda suç ve ceza kavramlarının oluşmasıyla birlikte başlamıştır. Tarih boyunca toplumsal düzenin sağlanmasında hukuk kuralları önemli olmuştur. Toplumsal hukuk kurallarının yanında gelenek görenek gibi kavramlar da toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bütün bunların yanında bir de insanların sahip olduğu bir takım haklar vardır. Bunlar toplumsal hayatın düzenli bir şekilde yürütmesine kimi zaman olumsuz yönde etki etmişlerdir. Örneğin özgürlük kavramı çoğu zaman yanlış algılanmış ve insanlar bunu yalnızca kendi hakkı şeklinde değerlendirip karşısındakinin özgürlüğünü farkında olarak ya da olmayarak kısıtlamıştır. Özgürlük, kişinin başkalarının haklarına saygı gösterip, zarar vermeden yaşamasıdır. Her istediğini özgür bir şekilde yapabileceği anlamı taşımamaktadır. Eski çağlardan beri toplumun ve onun bir parçası olan bireyin haklarını korumaya yönelik bir takım kanunlar koyulmuştur. Örneğin; M.Ö. VI. yüzyılda Solon, kendi ismiyle anılan Solon kanunlarını hazırlamış ve bununla birlikte yeni bir toplum düzeni oluşturmak istemiştir. Bu kanunlar; insanların kanun önünde eşitliğini şehir devletlerinde yaşayanların fakir zengin ayrımı yapılmadan eşit haklara sahip olup aynı cezaya çarptırılmaları gerektiğini belirtmektedir.⁶ Bu uygulamalar tarih boyunca devam etmiştir. Zamanla insan haklarını korumaya yönelik kanunlar daha kapsamlı hale gelmiştir. Hammurabi Kanunları, Magna Charta ve Osmanlı Devleti'nde ilân edilen Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı her ne kadar içerik olarak birbirlerinden farklı olsalar da buna örnek olarak verilebilir.

Bu düzenlemelerden biri olarak karşımıza çıkan ve Osmanlı Devleti içinde yaşayan toplulukların haklarını korumak amacı taşıyan belgelerden ilki de Tanzimat Fermanıdır. Bu fermanla birlikte bireylere bir takım haklar verilmiş ve

⁵ Şen, a.g.e, s.2.

⁶ Mustafa Murat Öntüğ, “İnsan Hakları”, **Vatandaşlık Bilgisi**, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.125.

hapishanelerin kurumsallaşma süreci başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunda akla gelen sorulardan biri Osmanlı Devleti'nde hapis kavramı ortaya çıkmadan önce suçluların nasıl cezalandırıldığıydı. Hapishanelerin Osmanlı Devleti'nde yaygınlaşmasından önce Osmanlı Devleti'nde çeşitli cezalar bulunmaktaydı. Tanzimat Dönemine kadar; devlet ve toplum hayatını bozmaya yönelik girişimlere verilecek cezalar kanunnamelerle belirlenmiştir. Klasik dönem Osmanlı ceza kanunları, şer'i esaslara dayandırılmıştır. Ancak, özellikle "tazir" cezalarında geniş düzenlemeler yapılmış ve örfi ilkeler doğrultusunda birçok yeni kural konulmuştur. Bu düzenlemeler, İslam hukukunun sınırlarını zorlayıcı ve zaman zaman da ona aykırı ceza maddelerini ortaya çıkarmıştır. Şer'i hukuka göre birisini cezalandırmak için çok ciddi delillerin olması gerekmektedir. Bu hukuka göre, "kişi suçu ispatlanıncaya kadar masumdur" anlayışı geçerlidir. Örfi hukukta ise şer'i hukukun tam tersi bir anlayış hâkimdir. Devlet hukuku ana hatlarının belirlendiği birkaç madde dışında büyük boşlukları barındırır. Devlet kendi güvenliğini sağlayıcı bir hukuktan, hukuk kurallarından ve uygulamasından yoksundur. Amme hukukunda kurallar ve cezalar net olarak belirlenmiştir. Örneğin, yol kesmenin cezası bellidir. Osmanlı Devleti, İslam hukukundaki bu boşlukları görerek kendi kurduğu devlet düzeninde, karma bir hukuk sistemini geliştirmiştir. Örfi veya sultani hukuk gibi bölümlere ayırdığı hukuk sistemini oluşturmuştur.⁷ Bu ceza uygulamalarında, "şiddet kullanarak cezadan caydırma" ve "ibret-i âlem" anlayışı hüküm sürmektedir. Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde uygulanan cezalar Tanzimat Dönemine kadar devam etmiştir. Bu cezalandırma yöntemleri aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacağından burada değinilmeyecektir.

Bu bilgiler ışığında; Osmanlı Devleti hapishane kavramını bir takım zorunluluklar sebebiyle bünyesine aldığı ve bunun sonucunda klasik dönemde uygulanan cezalandırma yöntemleri yerine, suçlunun cezasını özgürlüğü kısıtlanarak ödemeye başladığı görülmektedir.

⁷ Şen, a.g.e, s.3-4.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA HAPİSHANELERİN DOĞUŞU

Suç ve ceza kavramları insanlık tarihi ile birlikte var olan bir olgudur. Toplumlarda cezalandırmanın şekli de tarih boyunca değişime uğramıştır. Hapishane uygulaması ise tüm toplumların uyguladığı ceza yöntemlerinin başında gelmektedir.

Eski dönemlerde cezanın uygulanışına kadar suçlunun belirli bir süre hapsedilmesi söz konusudur. Ceza infazının tarihçesinde, XVI. yüzyılda Amsterdam cezaevleri ortaya çıkıncaya kadar, suçluyu cezalandırmak suretiyle zararsız hale getirme düşüncesi egemen olmuş ve bu diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi, Roma, Germen ve Frank ceza hukukunda da geçerli olan bir durumdur.⁸

Hapishane kavramının Avrupa'da ortaya çıkması ve yaygın hale gelmesinden önce suçlular cezalarını bedenen çekmişlerdir. Bu cezalandırma yöntemleri çoğu zaman işkence boyutunda olmuş ve insanlar büyük acılar çekerek cezalarını çekmişlerdir. Hatta çoğu zaman hayatta kalamamış, cezalarının bedelini canlarıyla ödemişlerdir. Ancak tüm bu yaşanan olumsuzluklara halk daha fazla dayanamamış ve azap çektirmelere karşı itirazlar XVIII. yüzyılda başlamıştır. “Cezalar ılımlı ve suçlarla orantılı olsunlar, ölüm cezası yalnızca cinayet işleyenlere verilsin ve insanlığı isyan ettiren azap çektirmeler kaldırılınsın” düşüncesi ile insanlar isyan etmeye başlamıştır.⁹

Yukarıda anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere; hapishane kavramı ilk ortaya çıktığı zamanlarda bilinen işlevi dışında kullanılmıştır. Hapishanelerin Avrupa'da ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde hapis kavramı cezanın infazına dek suçlunun kısa süreli olarak tutulduğu yer anlamında kullanılmıştır. Suçlu cezasını çekeceği zamana kadar bir yerde tutulmuş ve işlediği suçun derecesi fark etmeksizin yaşama hakkı elinden alınmıştır. Suçlunun cezasını çektikten sonra hayata kazandırılması

⁸ Timur Demirbaş, “*Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi*”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul, 2010, s.3.

⁹ Michael Foucault, **Hapishanelerin Doğuşu**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, 1992, s.89.

gibi bir anlayış söz konusu değildir. Bu düşünce modern anlamda ilk hapishaneler açılıncaya kadar devam etmiştir.

Modern anlamda hapishanelerin açılışına kadar insanlar işledikleri suçun derecesi ne olursa olsun cezası aynı şekilde uygulanmıştır. Bu uygulamalar insanları bir takım hak arayışlarına yönlendirmiş ve böylece cezaların hafifletilmesi ile ilgili baskılar başlamıştır. Bu hamlelerden sonra cezaların XVIII. yüzyıl sürecinde gevşemeleri ve bu dönemde suçların şiddetinin azalmaya başladığı görülmektedir. Suçların şiddetinin azalmasının yanında suçların da azalmaya başladığı görülmüştür.¹⁰

Suç ve ceza kavramlarında kaydedilen bu gelişmelerden sonra modern anlamda ilk hapishanenin nerede ve nasıl açıldığına değinmek yerinde olacaktır. Modern anlamda ilk hapishanenin nerede yapıldığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi yazarlar ilk hapishanenin 1555'te Londra Bridewel'de, şehirleri, dilenci ve serserilerden kurtarmak için yapıldığını iddia etmişlerdir. 1595'te Amsterdam'da açılan hapishanenin modern anlamda ilk hapishane olduğu görüşü daha yaygındır. Bu hapishanenin erkek mahkûmlar için açıldığı bilinmektedir.¹¹ Bu hapishane esasen dilencilik ve serserilikle mücadele etmek amacıyla açılmış olsa da modern anlamda ilk hapishane olarak kabul edilmiştir. 1595'te Amsterdam'da açılan hapishanenin ardından bu kez kadın mahkûmlar için 1597'de Spinnhaus adında yeni bir hapishane açılmıştır.¹²

Hapis cezasının uygulanışını merkantilizm ve kalvenizmle ilişkilendiren Demirtaş, tehlikeli boyutlardaki dilencilik tek başına hapishanelerin açılmasında etkili olamayacağını da belirtmiştir.¹³ Dilencilik yanında o dönemdeki Avrupa'nın sosyal ve ekonomik problemlerinin de hapishanelerin açılmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Cezaevlerinin ortaya çıkışında merkantilizm ve Kalvenizm tek başına etkili olmasa da bu kavramların hapishanelerin doğuşunda büyük payı vardır. Elbette hürriyeti bağlayıcı cezanın yürürlüğe girmesinin nedeni, sadece tehlikeli boyutlardaki dilencilik değildir. Merkantilizm döneminde 30 yıl savaşları, XVII. yüzyıl ortalarında nüfusun ve iş gücünün azalmasına sebep olmuştur. Orta Çağ'ın feodal

¹⁰ Foucault, **a.g.e**, s.92.

¹¹Ufuk Adak, "*XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti'ndeki Hapishaneler*", (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir- 2006, s.11.

¹² Demirbaş, *a.g.m*, s.13.

yapısının yanında çalışkan zanaatkârlardan beslenen Merkantilizm, Kalvenizm vasıtasıyla daha da güçlenmiş ve çalışmak, yaşamın gerçek hedefi olarak tanımlanmıştır. Kalvenistler için yoksulluk ve dilencilik bir tür günah olarak algılanmış ve yoksullar çalışmaya teşvik edilmeye çalışılmıştır.¹⁴

Hapishanelerin açılması sürecini bazı düşünürler belli bölümlere ayırmışlardır. Günther Kaiser, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazının gelişimini üç dönemde incelemiştir. 1. Amsterdam cezaevlerinin doğuşu ve XVII. yüzyılda Avrupa'ya etkisi, 2. Kuzey Amerika ceza infaz modellerinin etkisi ve XIX. yüzyılın sonuna doğru sistem konusunda tartışma, 3. Ceza infaz kurumlarının açılması ve XX. yüzyılın ikinci yarısında hükümlülere muamelede asgari esasların hukuken gerçekleştirilmesi. Albert Krebs de, cezaevlerinin gelişiminde üç dönemden bahsetmiştir. 1. Birinci dönem; XVII. yüzyılın başından Fransız İhtilâli'ne kadar süren, toplumun güvenliği düşüncesiyle bütün araçlarla ve sıkı çalışma vasıtasıyla iyileşme. 2. Aydınlanma'dan Birinci Dünya Savası'na kadar devam eden dönem, ahlaki iyileşme, özellikle Hıristiyanlık öğretisinin tebliği. 3. Günümüze kadar devam eden bu dönemde ise hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı bir hukuki ilişki oluşturur ve manevi iyileşme ile tanımlanır. Bundan sonra hapishanede hükümlüye davranış, suçlunun kişiliği ve memurlara; duvarların dışında tahliye edilene, çevrenin tavrı gibi diğer faktörlere bağlıdır.¹⁵ Bu dönemleri bilmemiz hapishanelerin dünyada yaygın hale gelme sürecini anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Hapishanelerin açılması ve ceza politikasında yaşanan bu gelişmeler Hollanda ile sınırlı kalmamış bunun ardından Almanya'da hapishaneler açılmaya başlamıştır. 1609'da Bremen, 1613'te Lübeck, 1614'te Bern, 1617'de Kassel, 1622'de Hamburg, 1629'da Danzig, 1637'de Zürih, 1687'de Spandau ve 1712'de Berlin'de hapishaneler açılmış, 1786'da Almanya'da en az 60 cezaevi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Bremen Cezaevi'nin 26 Ocak 1609'dan beri 22 maddeden oluşan bir cezaevi talimatnamesinin olduğu bilinmektedir. Bu talimatnameye göre; hükümlülerin çalışma eğitimleri temel husus olarak belirlenmiştir. Bremen Talimatnamesi ilk kuralında, başgardiyana hükümlüyü devamlı çalıştırmayı

¹³ Demirbaş, *a.g.m*, s.13.

¹⁴ Demirbaş, *a.g.m*, s.13.

¹⁵ Demirbaş, *a.g.m*, s.11.

emretmiş ve bu çalışmanın reddi durumunda iki numaralı talimatname kuralı gereğince sadece su ve ekmeğin mevcut olduğu gıda kısıtlaması öngörülmüştür.¹⁶

XVII. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar cezaevleri sadece suçlu olanların değil başıboş insanların kapatıldığı bir yer olarak kullanılmış ve bu nedenle hapishaneler gereğinden fazla dolu hale gelmiştir. Bu doluluk sonucunda ise hapishanelerde sağlıklı bir ortam bulunması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu olumsuzlukların yaşanmasında 30 yıl savaşlarının ekonomik sonuçlarının büyük payı vardır. Savaşların sonucunda cezaevlerinin durumu çok kötü bir hale gelmiş ancak bunları düzeltebilmek için para olmadığı anlaşılmıştır. Bu dönemde cezaevlerine suçluların yanı sıra deliler, fakirler ve evsizler de hapsedilmiş bu da hapishanelerin fazla dolu olmasına sebep olmuştur. Merkantilizm düşüncesinin etkisiyle İmparatorluğun prensleri cezaevlerini özel işletmelere kiraya vermeye başlamış ve cezaevlerindeki bu gerileyiş XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹⁷

XVIII. yüzyılın sonlarında cezaevleri çok kötü bir hale gelmiş ve iyileştirmek için reformlar yapılsa da bunlar başarılı olamamıştır. Ceza infaz kurumları içerisinde istisna sayılabilecek tek devlet Hollanda olmuştur. Hollanda cezaevleri temizlik, disiplin ve düzen açısından örnek gösterilebilecek seviyedeydiler. Avrupa'daki diğer hapishaneler deliler, yoksullar ve yetimler evi olarak kullanılmıştır.¹⁸

Devlet otoritesi altında cezaevlerinde süren keyfilik ve cezaevlerinin kötü durumu, Diderot, d'Alembert, Helvetius, d'Holbach, Voltaire ve Rousseau gibi XVIII. yüzyıl filozofları tarafından da sert bir şekilde eleştirilmiştir. Cesare Beccaria, 1764'te yayınlanan, *Suçlar ve Cezalar* isimli ünlü eserinde, hürriyeti bağlayıcı cezayı savunurken, ayrıca hükümlüye insani bir muamele için asgari kurallar istemektedir.

“...Cezaların amacı, ne duyarlı bir varlık olan insanı üzüp bunalımdır ne de daha önce işlenmiş olan bir suçu işlenmemişçesine yadsımak, yok saymaktır... O halde, cezaların amacı, suçlunun kendi yurttaşlarına zarar vermelerini engellemekten ve başkalarının benzer eylemlerde bulunmalarını önlemekten başka bir şey değildir. Bu nedenlerle söz konusu cezaların oranları ve onların uygulanma yöntemleri öyle seçilmelidir ki, bunlar insanların ruhları, zihinleri üzerinde pek çok kalıcı ama suçlunun bedeni üzerinde en az üzücü iz bırakacak biçimde olsunlar...”¹⁹

Bedford yargıcı olan İngiliz John Howard (1726-1790), cezaevlerinin durumunu görmek ve bu konuda neler yapılabileceğini tespit etmek amacıyla 12 yıl

¹⁶ Demirbaş, *a.g.m.*, s.14.

¹⁷ Demirbaş, *a.g.m.*, s.15.

¹⁸ Demirbaş, *a.g.m.*, s.15.

¹⁹ Adak, *a.g.t.*, s.14.

boyunca kendi memleketini ve kıta Avrupa'sını gezerek, buralarda bulunan ceza sistemlerinin durumunu araştırmıştır. Bu gezi sırasında yalnızca ikisinin durumunun iyi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri Papa XI. Clemens tarafından 1703'te açılan gençlik cezaevi diğeri ise bugün hâlâ ayakta duran Gent cezaevidir. Howard bu gezi sırasında edindiği bilgileri 1777'de *İngiltere ve Waller'deki Cezaevlerine İlişkin İlk Değerlendirmeler ve Bazı Yabancı Cezaevleri Hastahanelerinin Dökümü* adlı eseriyle kamuoyuna duyurmuştur. Howard hapisanelerin ıslah edilebilmesi için; 1-Sağlık koşullarına uyma ve hükümlülere yeterli gıda verilmesi, 2-Tutuklu ve hükümlülere farklı disiplin kurallarının uygulanması, 3-Ahlâki ve dinî terbiye, 4-Çalışma zorunluluğu ve meslek öğretimi verilmesi, 5-Dinî, ahlâki ve meslekî terbiye esaslarıyla hafifletilen hücre usulünün benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir. Howard'a göre cezaevlerinde işkence kaldırılmalı, temiz dürüst, aktif ve insancıl gardiyanlar çalıştırılmalıydı.²⁰

Howard'ın ölümünden sonra İngiliz cezaevi reformunun yenilenmesi için bu kez bir kadın Elisabeth Fry, Howard gibi yorulmadan cezaevlerini gezerek kamunun dikkatini tekrar cezaevine yönelmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda 1848'e kadar 11.000 hücreli 54 yeni cezaevinin yapılması kararlaştırılmıştır.²¹

Ceza infaz kurumlarının düzeltilebilmesi, tutuklu ve hükümlülerin daha sağlıklı bir şekilde yaşaması için yapılan çalışmalar XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu gelişmelerle pek çok olumsuz durum düzeltilmiştir. Ancak XX. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hapisanelerin gelişmesinde duraklama yaşanmıştır. 1950'li yıllardan itibaren yeniden olumlu gelişmeler görülmeye başlamıştır.

Görüldüğü gibi; hapisaneler, hapis kavramını ceza infazının temeline oturtan ve geliştiren Batı toplumlarında da tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar sonucunda cezalandırma yöntemlerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İnsanın cezasını işkence yöntemi ile çekmesinin önüne geçilmiştir. Cezanın infaz edildiği hapisane binalarında yaşanan olumsuzluklar da zaman içerisinde düzeltilmeye çalışılmıştır. Hıristiyan geleneğinde manastıra kapanan rahiplerin manen yüceleceği, günahlarından arınacağı inancı, hapsin en uygun ve etkin bir cezalandırma yöntemi olacağı görüntüsünü kuvvetlendirmiş ve XVI. yüzyıldan itibaren otoritelerce kabul edilen hukuk, hapsi bir ceza olarak kabul etmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıla

²⁰ Demirbaş, a.g.m, s.17-18.

²¹ Demirbaş, a.g.m, s.18.

gelindiğinde ise hapis kavramı modern anlamda bir ceza kurumu olmuştur. XX. yüzyılda ise hapis kavramı bütün suç türleri için öngörülen bir ceza haline gelmiştir. Ancak tüm bu gelişmeler beraberinde bazı olumsuzlukların yaşanmasına sebep olmuştur. Hazineye yük getirmesi, mahpusun ıslah olacağı yerde hapisanelerin suç okulu haline gelmesi bunlardan bazılarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE HAPİSHANELER

I. HAPİS CEZASI ÖNCESİNDEKİ DURUM

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren işlenen suçlara belirli cezalar verilmekte ve suçlu bir şekilde cezasını çekmekteydi. Bu cezalandırma yöntemlerinin kaynağı genellikle İslam hukukuydu. İslam hukukunun yanında geleneksel kurallar ve padişahın iradesi de Osmanlı hukukunun şekillenmesindeki temel unsurlardı. Osmanlı Devleti'nde, İslam hukukunun uygulanması ve İslam hukukunda da hapis cezasının bulunmaması nedeniyle, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yer anlamında hapisanelerden söz edilememektedir. Ancak, ta'ziren cezalandırılan suçlarda, Padişah ve onun adına bu yetkiyi kullananlar, suçun nitelik ve derecesine göre cezayı belirlerdi. Bu cezalar arasında hapis cezası da bulunmaktaydı. Bu bakımdan ta'zir ve kanunnameler hapis cezasının başlıca kaynağını oluşturmuşlardır.²²

Yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nde hapisaneler açılmaya başlamadan önce de suçlu cezasını belli şekillerde çekmekteydi. Klasik Osmanlı ceza hukukunda idam, sürgün, teşhir ve dayak cezaları en sık kullanılan ceza yöntemlerindendi. Fidyeye, dükkân kapatma, mallara el koyma, prangabentlik, para ve kısas cezaları ise uygulanan diğer cezalardır. Prangabentlik cezası prangaya vurulan suçlunun işlediği suçun derecesine göre bir, üç, yedi, on yıl veya ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasıdır.²³ En ağır ceza idamdır. İdam edilecek kişiler, şehrin meydanlarında ya da suçun işlendiği yerlerde idam edilerek "ibret-i âlem" anlayışı benimsenmiştir. Yine aynı mantık güdülerek idamların gerçekleştirildiği diğer bir yer de zindanlardır. İdam cezasının uygulanacağı yer suçu işleyen kişinin görevine ve suçun derecesine göre değişiklik göstermekteydi. Örneğin; idam cezası alan bir tersane çalışanı Tersane zindanına, yeniçerilerden böyle bir ceza alan kişi ise Ağa Kapısı Zindanı'na gönderilirdi.²⁴ XVIII. yüzyılın sonlarına kadar hapis, insanın

²² Demirbaş, *a.g.m.*, s.29.

²³ Şen, *a.g.e.*, s.15.

²⁴ Şen, *a.g.e.*, s.4-5.

hüküm giyip cezasının belirlendiği zamana kadar tutulma işlemidir. Osmanlı Devleti'nde hapis fiilinin mekânı olan “mahpes” herhangi bir yer olabilirdi. Mahpes olarak kullanılan mekânlar genellikle tersane, kale veya zindanlardır.²⁵ Genellikle hapis cezası zindanlarda uygulanmaktaydı ve bunlardan en bilinenleri İstanbul'daki Yedikule, Eminönü'ndeki Baba Cafer ve Kasımpaşa'daki Tersane Zindanlarıdır. Katil, hırsız, borç ve zina mahkûmları Galata zindanına, siyasi ve askeri suçlular Babiâli'deki Tomruk, Yedikule, Rumelihisarı ve Tersane'ye gönderilirdi. Zindanlar genellikle subaşının denetimindeydi. Buradaki mahpuslara hayırseverlerin yardımıyla bakılırdı. İstanbul zindanları 1831'de kaldırılmış ve Sultanahmet'te Mehterhane olarak da anılan İbrahim Paşa Sarayı'nın bir kısmı “Hapishane-i Umûmi” haline getirilmiştir. Buna rağmen, İstanbul dışındaki kale burçlarının zindan olarak kullanılmasına devam edilmiştir.²⁶ Bazı zindanlar hapishanelerin açılmaya başlamasıyla birlikte hapis binasına dönüştürülmüştür. Osmanlı Devleti değişik sebeplere bağlı olarak artan hapishane ihtiyacını karşılamak için uygun yerlerdeki mevcut kaleleri hapishaneye dönüştürme yoluna gitmiştir.²⁷ 1895 yılına kadar sürgün yeri, kalebentlik yeri, kürek merkezi ve nihayetinde bir hapishane olarak görev yapan Bodrum kalesi, 1895 yılında hazırlanan raporda iki adet harita ile keşif defteri tanzim edilerek, kalenin 257.440 kuruşluk bir masrafla hapishane haline geleceği ve 700 kişinin kalacağı belirtilmiştir.²⁸

Tanzimat Fermanı'nın ilânına kadar cezalandırma yöntemleri yukarıda bahsettiğimiz şekilde icra edilmiştir. Ancak Tanzimat Fermanı ile kişilerin hakları güvence altına alınmaya başlanmış ve böylece suç ve ceza kavramlarında değişimler olmuştur. Suç ve ceza kavramları insan hakları doğrultusunda şekillenmiştir.

II. HAPİSHANELERİN AÇILMA SÜRECİ

XIX. yüzyıl başarından itibaren Osmanlı Devlet yönetimi belli aralıklarla ceza kanunları yayınlamıştır.²⁹ Bu ceza kanunnameleri doğrultusunda gerçekleştirilen reformlar Batı'dan olduğu gibi alınmamış, o dönemde dünya

²⁵ Şen, a.g.e, s.6.

²⁶ Nurgül Bozkurt, “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, **Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (Bahar- 2012), C.5, S.21, s.262.

²⁷ Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Bodrum Kalesi ve Hapishanesi”, (haz. Ahmet Özgiray- M. Akif Erdoğan), **1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Bodrum (Sempozyum Bildirileri 22-25 Ekim 2007)**, Bodrum- 2008, s.198-199.

²⁸ Daşcıoğlu, a.g.m, s.194, 197, 198.

²⁹ Hatice Akın, “Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi”, **History Studies**, Volume 3/3, 2011, s.24.

siyasetinde etkili olan modernleşme çabalarına paralel olarak Osmanlı Devleti içerisinde yerini almıştır. XIX. yüzyıl hem bürokrasiyi yürüten elitin hem de yönetim zihniyetinin, cezanın tanımına yeni yorumlar getirdiği bir dönem olmuştur. Yeni zihniyet, doğrudan bedeni hedef alan cezalandırma usullerinin değişmesini ve cezalandırma mekanizmalarının devlet tarafından kontrol edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, savaşların sonucu olarak ortaya çıkan nüfus hareketleri ile gerçekleştirilmek istenen modernleşme, suç ve suçlu tanımlamalarının ve beraberinde suçluya müdahale yöntemlerinin değişimini zorunlu kılmıştır. Geleneksel cezalandırma yöntemlerinin terk edilmesi ve sistemin daha rasyonel olan bir takım kurallarla yeniden düzenlenmesi, mekâna kapatma uygulamasını beraberinde getirmiştir.³⁰

Osmanlı Devleti'nde ceza ve tevkifhanelerin durumunun düzeltilmesine dair ilk hükümlere ise Islahat Fermanı'nda rastlanmaktadır. Ceza Kanunu'nun hazırlanmasından hemen sonra hem bu kanunun hapishanelerle ilgili maddelerine hayatiyet kazandırmak hem de büyükelçilerin “hapishanelerin kötü durumda bulunduğu” gerekçesiyle bu kanunun kendi himayelerindeki veya tabiiyetlerindeki kişilere uygulanmasına itiraz etmelerini önleyebilmek amacıyla, hapishaneleri düzeltmek için hazırlıklara girişilmiştir. İngiltere'den hapishanelerin ıslah konusunda uzman olan Binbaşı Gordon getirilerek devlet hizmetine alınmış ve bu konuyu görüşmek üzere Meclis-i Tanzimat dairesinde bir “Meclis-i Mahsus-u Muvakkat” kurulmuştur.³¹

Bu konu ile ilgili Meclis-i Tanzimat mazbatasında, suçu kesinleşinceye kadar kişiye şüpheli muamelesi yapıp ayrı bir yerde tutulması, diğer her tür suçlunun aynı yerde tutulması gerektiği belirtilmiştir. Ceza Kanunu'nda yapılan suç ayırımına göre; İstanbul'da tevkifhane ve hapishane inşa ve düzenlemesinin yapılması, tersanesinde kürek mahkûmlarının tutulduğu yerlerin ve ülkenin genelinde hapishanelerin ıslah edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Tüm bunların yapılabilmesi için gerekli olan meblağın fazla olduğu, ancak sefaretlerin eleştirilerini de bertaraf etmesi açısından önemli olup, hapishanelerde Avrupa usulünün yaygınlaştırılmasının gerekliliği belirtilmiştir.³²

³⁰ Akın, *a.g.m.*, s.24.

³¹ Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, TTK, Ankara, 1996, s.109.

³² Bozkurt, **a.g.e.**, s.110.

Tanzimat Fermanının ilanından sonra Fermanın getirdiği yeniliklerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek amacıyla merkezden taşraya müfettişler atanmıştır. Müfettişler, Fermanın uygulanması aşamasında karşılaşılabilecek güçlükleri saptayıp bunların çözümüne yardımcı olmak için gönderilmiştir.³³ Bu amaçla gönderilen müfettişlerden biri olan Ahmed Vefik Paşa'nın Balıkesir kentinde teftiş ettiği yerlerden biri de hapishanesidir. Hapishanenin Balıkesir'in Martlı Mahallesi'nde hükümet konağının dâhilinde yer aldığını, konağın ahşap ve iki cinayeti olduğu, içinde zaptiye yüzbaşısının odasının bulunduğu belirtilmiştir. Ahmet Vefik Paşa'nın hapishaneyi ziyareti sırasında bazı mahpusların hala mahkemelerinin görülmediği anlaşılmış; bunun sonucunda hemen soruşturmaları yapılmıştır. Soruşturma sonucunda memur ve zabitanların cinayet, irtikâp gibi suçlara karıştığı ancak birkaç gün hapis yatıp serbest kaldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte fukara kimselerin ise mahpus edildikten sonra aranıp sorulmadığı için ceza sürelerinin birkaç kat geçtiği halde hala çıkmadıkları tespit edilmiştir.³⁴ Günümüzdeki şartlarda kimsenin hapishane ortamında birkaç gün bile olsa fazladan kalmak istemeyeceği düşünülürse o dönemde yaşanan bu olumsuz durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bütün bu bilgiler bize o dönemde hapishanelerle ilgili pek çok yenilik yapılmış olmasına rağmen bunların hemen uygulamaya geçmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Tanzimat döneminde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarıyla hapis cezası ilk kez hürriyeti kısıtlayan bir ceza yöntemi olarak kabul edilmiştir.³⁵ Tanzimat Fermanı ile başlayan bu süreç yabancı elçilerin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaptıkları teftişler sonucunda hızlanmıştır. Bunun sonucu olarak daha önce belirttiğimiz üzere; Islahat Fermanı içerisinde de ceza reformuna ilişkin bir bölüm oluşturulmuştur.³⁶

Fermanın maddelerinden biri de hapis ve tevkif konusunu içermektedir. Bu maddeye göre Osmanlı Devleti içerisindeki hapishanelerin ıslah edilmesi kararlaştırılmış ve hapishanelerde devlet tarafından belirlenen inzibat nizamlarına uygun muamelelerden başka, bedeni ceza, eziyet ve işkence uygulaması

³³ M.Murat Öntüğ, **Ahmed Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği**, Palet Yayınları, Konya, 2009, s.17.

³⁴ Öntüğ, **a.g.e.**, s.129-130.

³⁵ M. Akif Aydın, "*Osmanlı Ceza Hukuku*", **DİA**, C.7, s.481- 482.

³⁶ Akın, *a.g.m.*, s.25.

yasaklanmıştır. Bu karara şiddetle karşı çıkanların engellenerek cezalandırılacağı karara bağlanmıştır.³⁷

Osmanlı Devleti'nde yapılacak olan hapishane ıslahını takip eden kişi İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Sir Straford Canning'dir. Büyükelçi, İstanbul'daki bütün hapishaneleri konsoloslar ile birlikte gezip incelemiş ve yapılması gereken düzenlemeleri belirlemiştir. Bu arada gayrimüslim mahkûmların çok kötü durumda olduklarını da belirtmiştir. Bu yadırganmaması gereken bir durumdur. Aradan yıllar geçmesine rağmen, II. Meşrutiyet'in ilânından hemen bir yıl sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerini gezen, özellikle de hapishaneler konusuna dikkat çeken Ahmet Şerif'in Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gönderdiği ve Tanin gazetesinde Anadolu'da Tanin başlığı altında yayınlanan mektupları ve gezi notları dönemin hapishanelerinin bir gazeteci gözüyle ele alınması açısından oldukça ilginçtir. Ahmet Şerif, hemen hemen her gittiği yerin hapishanesini gezerek izlenimlerini aktarmıştır. Şerif'in 9 Eylül 1909 tarihinde gazeteye gönderdiği yazı Şarkikaraağaç'taki hapishanenin durumunu şu şekilde aktarmaktadır:

*Şarkikaraağaç, "...daire-i hükümete giriniz: Kapıdan adımızı atınca karşınızda hariç ile ihtilâtu kat' eden bir tahta parmaklığın arkasında sefil, pis bir manzara canlanıyor, yaklaşıyorsunuz, pis, müstekreh bir kokunun teneffüs eylediğiniz havayı ifsat ettiğini hissediyorsunuz... Tahta parmaklıktaki ufak kapı açıldı. İçeriye girdiniz. İşte burası hapishanedir Taaffün, pis koku arttı. Havası son derece muazzeb..."*³⁸

Islahat Fermanını takiben 9 Ağustos 1858 yılında, tamamı 1810 maddelik Fransız Ceza Kanunu'nun çevirisi olarak yeni bir Ceza Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanunla birlikte genel hükümler, suçlar açıklanmış ve ceza çeşitleri anlatılmıştır.³⁹

Tanzimat Fermanı ile başlayan bu düzenlemeler 1859 yılında çıkarılan Muhakemat Nizamnamesi ile devam etmiştir. Bu nizamnamenin 27. maddesinde zaptiye müsteşarı ve divan-ı nizamiye reisinin daima hapishanelerin iyi bir durumda olmalarını sağlamaları, mahkûmları sefaletten korumaları, hasta olduklarında

³⁷ Şen, a.g.e., s.19.

³⁸ Ahmet Ali Gazel, "Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey'in Notlarında Osmanlı Hapishaneleri", **Hapishane Kitabı**, İstanbul, 2010, s.145.

³⁹ Bozkurt; a.g.e., s.100.

layıkıyla bakılmalarını sağlamaları, bu konuda gerekli gördükleri ıslahatı Babiâli'ye arz etmeleri istenmiştir.⁴⁰

1840'lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti içerisinde hapisaneler kurulmaya başlamış ancak meclisin tasarladığı tipteki ilk numune 1870'de bitirilebilmiştir. Avrupa tipi standart hapisanelerin yapılması, mali gerekçeler nedeniyle sürekli ertelenmiştir. Bunun yaygınlaştırılması uzun zaman almıştır. Bu sürecin yavaş ilerlemesinden dolayı, Osmanlı Devleti, tüm vilayetlere yazı göndererek mevcut hapisanelerin nizam ve temizliğine dikkat edilmesini, mahpusun huzur ve rahatının sağlanmasını istemiştir.⁴¹ Bunlara ne kadar uyulup ne kadar uyulmadığı elçi ve gazeteci olarak hapisaneleri gezen ve gördüklerini kaleme alan kişilerin notlarından izlenmiştir.

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren devletin kötü gidişatını engelleyebilmek için bir takım yenilikler yapmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda yaptığı reformların çoğunlukla Avrupalı devletlerin desteğini almak amacıyla veya yapılan savaşlardan sonra antlaşma maddelerini lehine çevirmek gayesiyle yapılmış hamleler olduğunu görmekteyiz. Ancak 1877-1878 tarihlerinde yaşanan Osmanlı-Rus savaşında durum farklı olmuş ilk kez savaş öncesinde bir takım tavizler verilmiş ve bunun sonucunda ilk yazılı anayasamız olan Kanun-ı Esasi ilân edilmiştir. Bu anayasaya göre aslında padişahın egemenlik haklarına bir kısıtlama getirilmiyor aksine yürütme yetkisini tümüyle elinde tutan padişah, sadrazam ve vekilleri istediği gibi atayıp görevden alma yetkisine sahip oluyordu.⁴² Böylece tıpkı Tanzimat ve Islahat fermanlarında olduğu gibi bir takım tavizler içeren Meşrutiyet ilân edilmiştir. Böylece savaşın çıkmasından önce bir takım önlemler alınmış oluyordu ancak savaş sonunda yine durum değişmemiştir. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı yönetimi, Doğu Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı bölgelerde, Makedonya'da ve Girit'te ıslahat yapmayı ve bu ıslahat çalışmalarını, anlaşmaya taraf devletlerin gözetimi altında gerçekleştirmeyi kabul etmiştir.⁴³ Bunun sonucu olarak II. Abdülhamid İngiltere ve Fransa'nın baskılarını önlemek amacıyla reform hareketlerine başlamıştır. Bu reformların içinde hapisanelerin iyileştirilmesi konusu da yer almaktadır.

⁴⁰ Bozkurt; a.g.e., s.110-111.

⁴¹ Şen, a.g.e., s.26.

⁴² Ebubekir Sofuoğlu, **Osmanlı Devleti'nde Islahatlar ve I. Meşrutiyet**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2004, s.128.

⁴³ Şen, a.g.e., s.31.

Avrupa devletlerinin ısrarlı politikaları ve iç politikaların getirdiği zorluklar, hapishaneler konusunda devletin daha fazla çaba sarf etmesine neden olmuştur. Böylece maddi imkânsızlıklar sebebiyle yeni bir bina yapılamasa bile her ilde kiralama usulüyle de olsa bir hapishane binası tahsis edilmeye çalışılmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşan Osmanlı hapishanelerinin ilk örneklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Manavgat 1852, Şırnak 1886, Alaçam 1890, Kınık 1907, Manyas 1910, Cide 1900, İpsala 1906, Çiçekdağ Hapishaneleri 1921 tarihlerinde kiralanmıştır. Diyarbakır 1863, Sinop 1885, Kırklareli 1886, Kütahya 1888, Bafra 1893, Ordu 1897, Uşak 1899, Bilecik 1906, Nevşehir 1849, Sürüş 1852, Vezirköprü 1870, Kozan 1875, Kastamonu 1889, Erzurum 1900, Hınıs 1905, Üsküdar Paşakapısı 1916 ve Zara Hapishaneleri 1919 senelerinde inşa olunmuştur.⁴⁴

XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde hapishanelerin ülke sınırları içerisinde artış gösterdiği ve bunun bir sonucu olarak da hapishanelerdeki yaşam koşullarının bozulduğu görülmektedir. XX. yüzyıl başlarında Aydın Vilâyetin’de bulunan hapishanelerle ilgili, Aydın Vilâyeti Vali Vekili ve Tahrirât Müdürü Ahmed Bey’in, Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği 4 Mayıs 1911 tarihli telgraf, bahsedilen dönemde Aydın Vilayeti’nde bulunan hapishanelerin genel durumları hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Aynı makalede, Eşme, Soma, Urla, Bayındır, Çeşme, Milas ve Köyceğiz kazalarında hapishane mevcut olduğu, Seydiköy, Bornova, Torbalı nahiyeleriyle Kuşadası, Seferihisar, Nif ve Bergama kazalarında hapishane mevcut olmadığı, Foça, Ödemiş, Tire, Karacasu, Bozdoğan, Söke, Buldan, Sarayköy, Tavas, Marmaris, Alaşehir, Kırkağaç hapishanelerinin ise harap bir durumda olduğu ifade edilmiştir. Aydın, Nazilli, Çine, Denizli, Karaağaç, Çal, Meğri, Bodrum, Menemen, MaKadın, Muğla, Gördes, Demirci, Akhisar, Salihli ile İzmir hapishanelerinin tamir ve ıslaha ihtiyacı olduğu, Kula hapishanesinin de sağlık koşulları bakımından elverişsiz olduğu telgrafta kaydedilmiştir.⁴⁵

XX. yüzyılın başlarında Aydın Vilayeti’ndeki hapishanelerin durumunun çok iyi olmadığı bilinmektedir. Sorunsuz bir şekilde işleyen ve yaşam koşullarının iyi olduğu hapishanelerin sayısı oldukça azdır. Zafer Atar’ın yapmış olduğu tespitlerden anlaşıldığı üzere, bu oran %19’dur. Yalnızca %19’luk kısımda yer alan

⁴⁴ Demirbaş, *a.g.m.*, s.34.

⁴⁵ Zafer Atar, “XX. Yüzyılın Başlarında Turgutlu Hapishanelerinin Genel Durumu”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.9, S.1, Mart, 2011, s.89.

hapishanelerin durumu diğerlerinden iyi durumdadır.⁴⁶ Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti içerisinde hapishanelerin sayısı artmaya başlamış ancak bunun tam tersine mahkûmlar elverişsiz ortamlarda cezalarının bitmesini beklemişlerdir.

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti, içerisinde var olan hapishaneleri tamir etmek veya yeni bir bina inşa ederek hapishanelerde yaşanan olumsuzlukları düzenleme yoluna giderek hapishane konusunu gündemde tutmuş ve bu konuya verdiği önemi göstermeye çalışmıştır. Bu konuda yaptığı düzenlemeler yabancı devletler tarafından bazen yeterli görülmemiş ve bu durum hapishaneler konusunda reformların yapılmasını gündeme getirmiştir. Bu durum Birinci Dünya Savaşı süresinde devam etmiş ve zaman zaman da yabancı devletlerle ortak hareket edildiği görülmüştür. Yine bu süreçte Türk-Alman yakınlaşması söz konusu olduğundan bunun bir sonucu olarak da hapishaneler konusu tekrar gündeme gelmiştir.⁴⁷ Dr. Poliç Bey (Dr. Paul Pollittz) bu konuda çalışmalar yapmaya başlamış ve bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor hapishaneler konusunu canlandırırsa da bu uzun sürmemiştir. Raporda; Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı hapishanelerinde 28.000 mahkûmun ve mevkufun bulunduğu, bunlardan birçoğunun cinayet mahkûmu ve 7700 kusurunun mevkuf, 6000 kadarının cünha ve kabahat erbabı olduğu belirtilmiştir. Yine raporda mahkûm ve mevkuf sayılarını gösteren tablo hapishaneler konusundaki maddi koşulların yetersizliğinin yanında Anadolu'nun sosyal, ekonomik yapısındaki bozulmayı da ortaya koyması bakımından önemlidir. Raporda ayrıca asıl konumuz olan Bursa Hapishanesi'nin bulunduğu Hüdavendigâr Vilayet'i içerisinde bulunan mahkûm ve mevkuf sayıları da belirtilmiştir.⁴⁸

Sonuç olarak Osmanlı Devleti içerisinde yapılan reformlarla hapishane konusu bir şekilde gündemde tutulmuş ve mahkûm ve mevkufun yaşam şartlarını düzeltmek adına adımlar atılmıştır.

III. KADIN HAPİSHANELERİ

Osmanlı toplumunda Tanzimat dönemine kadar kadına bakış açısı dinî kısıtlamalarla şekillenmiş ve bu dönemden itibaren Osmanlı Devleti içerisinde kadının yeri tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda biraz ilerleme kaydedildiği görüle

⁴⁶ Atar, *a.g.t.*, s.90.

⁴⁷ Saadet Tekin, Sevilay Özkes, “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 192.

de bunun yeterli olduğu söylenemez. Kadınların eğitimi üzerinde durulmuş ve özellikle meşrutiyet döneminde kadınlarla ilgili sorunlar daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Kadınlar da erkekler gibi belirli hukuk kurallarına uyarak yaşamak zorundaydılar. Bu kuralların dışına çıkıp bir suç işlediklerinde de tıpkı erkekler gibi cezalarını çekmekteydiler. Osmanlı Devleti'nde bulunan hapishanelerde, günümüzde olduğu gibi erkek mahkûmların yanı sıra bayan mahkûmların da bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu konuda bilinmesi gereken bayanlar için durumun nasıl olduğu, kendileri için ayrı bir bina bulunup bulunmadığı ve eğer bulunuyorsa orada hangi şartlar altında bulduklarıdır.

Osmanlı Devleti'nde daha önce bahsettiğimiz gibi zindanlar hapishane görevi görmüş ve hapis kavramı yeni yeni yayılmaya başlamıştır. Bu durumda kadınlar için tahsis edilmiş bir hapishane binası olmadığından bu konuda düzenleme yapılması gerekli hale gelmiştir. 1880 Hapishane Nizamnamesi'nde her kaza, liva ve vilayet merkezlerinde birer tutukevi ve hapishane bulunacağı kararlaştırılmış, yine nizamnameye göre tutukevi, hapishane ve umumi hapishanelerde kadınlar için ayrıca bir daire bulunacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Ancak ayrı bir bina olarak kadın hapishanesinden bahsedilebilmesi için biraz daha zaman geçmesi gerekecektir.

Osmanlı Devleti'nde 1912 yılına kadar ayrı bir bina olarak kadın hapishanesinin olmadığı⁵⁰ ancak erkek hapishanelerinin dâhilinde veya başka bir binanın bir bölümü Kadın hapishanesi olarak kullanılmıştır. Bu tarihe kadar ayrı bir bina tahsis edilememesinin sebebi kadın mahkûm sayısının az olmasıdır. Akhisar kazası Kadın hapishanesinin bir odadan ibaret olup ihtiyacı karşılayamaması ve üstelik gardiyanının da olmamasından dolayı kadın mahkûmlar celp edilmemiştir. Çözüm olarak 50 kuruş icarla Emine hatun'un hanesinin hapishane haline getirilmesine, 50 kuruş maaşla gardiyan olarak istihdamına gerek olduğu bildirilmiştir.⁵¹ Buradan da anlaşılacağı üzere; Kadın hapishanesi olarak kaza yönetimi tarafından güvenilir kadınların evleri maaş karşılığında hapishane olarak kullanılmıştır.

⁴⁸ Tekin; Özkes, *a.g.m.*, s.192.

⁴⁹ Yasemin Saner Gönen; "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı*", **Hapishane Kitabı**, Ed. Emine Gürsoy-Naskali-Hilal Oytun Altun, Kitabevi, İstanbul, 2010, s.174.

⁵⁰ Şen, *a.g.e.*, s.157.

⁵¹ Saadet Tekin, "*Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishanesi*", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1574/17076.pdf>, s.91.

Bir başka belgede ise Karesi'nin vilayet merkezi olmasına rağmen kadınlar hapishanesinin bulunmadığı, 1883'te tutuklu bulunan bazı kadınların Balıkesir'de 60 para verilerek dışarıda tutulan evlerde cezalarını çektiklerinden söz edilmektedir. Bu şekilde kalmalarının sakıncalı olduğu, mevcut hapishanenin yanına kadınlara ait bir hapishane yapılması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca bu kadınların kürek cezasına mahkûm olarak şehir kethüdasının evinde kaldıkları, burada onları korumak ve kollamak için bir görevlinin bulunduğu, mahkûmlarının İstanbul'daki Hapishane-i Umumiye'ye nakilleri üzerinde durulmuştur.⁵²

Kadın hapishanelerin yurt genelinde yaygınlaşmasından önce bahsettiğimiz çözümler bulunmuş ve durum bir müddet böyle devam etmiştir. Ancak XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde tüm yurttaki kadın mahkûm ve tutuklu sayısının giderek artması, 1912 yılından itibaren kadın hapishanelerinin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Ancak devlet kısıtlı bütçeye sahip olduğu için, öncelikle yapılmakta olan birkaç yeni hapishanenin bünyesinde kadınlara mahsus mahaller oluşturma yolunu tercih etmiştir. Sonra kazalardan kadın tutuklu ve mahkûmlar için gelen kadın hapishanesi yapılması taleplerine mali imkânsızlıklar sebebiyle cevap veremediğinden, genellikle mevcut hapishanelerin bir ya da iki koğuşunun kadınlara ayrılmasını ya da ek bir koğuş yapılmasını bildirmiştir. Eğer kazaların bunları yapma olanağı yoksa çevre bölgelerdeki kadın mahkûmlar için tahsis edilmiş hane veya koğuşlara naklinin sağlanması istenmiştir.⁵³

Kadınların hapis sorunuyla birlikte bir de çocuklarıyla birlikte kalıp kalamayacakları sorunu ortaya çıkmıştır. Kadın mahkûmların çocuklarıyla birlikte kalıp kalmamalarına kanun bazı sınırlamalar getirmiştir. 0-6 yaş arasındaki çocukların anneleriyle birlikte hapishanede kalmaları uygun görülürken 6 yaş ve yukarısı için anneleriyle birlikte kalmaları sakıncalı görülmüştür. Ancak İstanbul Bidayet Mahkemesi Savcısı, kadın mahkûmların çocuklarıyla birlikte Darülaceze'de bir bölüm oluşturularak burada mahkûmiyetlerini tamamlamaları önerisinde bulunmuştur.⁵⁴ Kadın mahkûmlarla birlikte çocukların da mahkûm olmasına, bu durumun çocukların psikolojisinin olumsuz etkilenebilmesi ve tekrar toplum içinde yaşamaya başladıklarında uyum problemleri yaşanacağı endişesi ile karşı çıkmıştır. Bunun yanında çocukların annesinden ayrı kalmalarının da ruhsal bir soruna sebep

⁵² Emine Gürsoy; Naskali, Hilal Oytun Altun, **Zindanlar ve Mahkûmlar**, Babil Yayınları, İstanbul, 2006, s. 68,69.

⁵³ Şen, a.g.e., s.157-158.

olabileceği düşünölmüş ve bu tip davalarda savcılar daha titiz ve Adliye Nezaretiyle koordineli bir şekilde çalışarak en doğru kararı vermeye çalışmışlardır.⁵⁵

1916 yılında çıkarılan Hapishane Nizamnamesine göre gerek merkez gerekse umumi hapishanelerde kadınlara mahsus mahallerin oluşturulması şart koşulmuştur. Kadın mahkûmların işlediği suçta göre ilgili tipteki hapishanelerde mahkûmiyetlerini tamamlamaları istenmiştir.⁵⁶

Kadın mahkûmların hapis sorunu bu şekilde çözülmüş ancak bununla birlikte yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. En başta gelen sorunlardan biri sağlık sorunudur. Bunun yanı sıra kadın hapishanesinde bir kadın gardiyan olmayışı da sorunlara sebep olmuştur. Sonuç olarak bir kadın gardiyan tayin edilmesine karar verilmiştir. Böylece kadınların da erkek mahkûmlar gibi mahkûmiyetlerini tamamlamaları sağlanmıştır.

Tanzimat Döneminde başlayan reform hareketleriyle, batıdan gelen baskıların da etkisiyle gündeme gelen hapishane sorununun çözümüne ilişkin pek çok adım atılmıştır. Bu adımlar ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı için burada tekrar değinmiyoruz. Meşrutiyet Dönemi'nde de bu süreç devam etmiş hatta Devlet olarak zor günlerin yaşadığı I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemi de hapishanelerin açılması ve var olanların ıslah edilmesinin önüne geçememiştir. Osmanlı Devleti, hapishanelerin açılması ve mahkûmların daha sağlıklı bir ortamda yaşayabilmesi için elinden geleni yapmıştır. Bunu maddi ve manevi anlamda en zor günlerinin yaşadığı I. Dünya Savaşı döneminde bile hapishane konusunu bir kenara atmayışından anlayabiliriz.

⁵⁴ Şen, **a.g.e.**, s. 158.

⁵⁵ Şen, **a.g.e.**, s. 159.

⁵⁶ Şen, **a.g.e.**, s. 160.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA HAPİSHANESİ

Osmanlı Devleti içerisinde XIX. yüzyılın başından itibaren müstakil binalar halinde hapishaneler açılmaya başlamıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bazen yeni bir hapishane binası yapmak mümkün olmamış kiralama usulüyle bazı binaların tamamı veya bir bölümü hapishane olarak kullanılmış ve bu eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır. Bursa hapishanesi de buna örnek olarak verilebilir.

I. HAPİSHANENİN AÇILIŞI

Osmanlı Devleti içerisinde XIX. yüzyıl başlarından itibaren müstakil hapishanelerin açılması ve mahkûmların yaşam şartlarının iyileştirilmesi adına çalışmalar yapılmıştır. Daha önce de değindiğimiz gibi hapishane binaları bazen temelden inşa edilmiş, bazen de daha önceden var olan bir binanın hapishane olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Bursa hapishanesi de yaklaşık olarak XIX. yüzyıl ortalarında açılmış olduğunu düşündüğümüz ve bu duruma örnek teşkil edebilecek bir hapishanedir.

Bursa'da yeni bir hapishanenin yapılma sürecinin Anadolu sağ kol müfettişi olan Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'ya gelmesiyle başladığını söyleyebiliriz. Ahmet Vefik Paşa, 1863 yılında Bursa'ya Müfettiş olarak gelmiştir. Buraya geldiği tarihte Bursa'da külliyeleler dışında dört resmi bina olduğunu ve bunların arasında bir Hükümet konağı olmadığını ifade etmiştir. Bunun sonucunda ihtiyaç gördüğü Hükümet Konağı'nın inşasına başlamıştır. Ahmet Vefik, 1864 yılının Ocak ayında Hükümet dairesi olarak kullanılan yeri 60.000 kuruşa satın almıştır. Hükümet konağı 1863 yılında Hacılar ve Kara Şeyh Camileri yakınında Saray Caddesi'ndeki idadının yanında, eski bir Mevlevi tekkesinin boş ve geniş arazisi üzerine yaptırılmıştır.⁵⁷

⁵⁷ Öntüğ, a.g.e., s.74.

Bursa Hapishanesi'ne ait ilk kayıtlardan biri olan 5 Haziran 1868 tarihinde hazırlanan bir masraf defterine göre; hapishanenin harap durumda olan kısımlarının yeniden inşa edilmesi düşünüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu tarihte yıpranmış halde bulunması için ya çok eski bir tarihte yapıldığı ya da yaşanan doğal afetlerle bu hale gelmiş olabileceği akla gelmektedir. Ancak her iki ihtimal de hapishanenin bu tarihten önce var olduğunu kanıtlar niteliktedir.⁵⁸

2 yıl sonra, 21 Haziran 1870 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazılardan birinde Bursa Hapishanesi'nin bu tarihte çok eski bir halde olduğu anlaşılmaktadır. Hapishanede mahpusların ve zabitlerin hükümet dairesinden başka kalabilecekleri bir yerin olmadığı, bu nedenle de hükümet dairesinin bitişiğinde bulunan Münzevi Abdullah Efendi Dergâhı'nın arsasının 30 bin kuruşa alınıp buraya bir zabıta koğuşu, yeni bir hapishane binası yapılması planlanmıştır. Eski binanın enkazından kullanılacak durumda olanların da yeni inşa olunacak binada kullanılmasına, 7 bin kuruşla bir hapishane bir zabıta koğuşu yapılmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Bu bilgiler bizlere hapishanenin hükümet dairesi olarak kullanılan bina içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Yine yakın bir tarihte merkeze gönderilen belge de bunu destekler niteliktedir. 15 Eylül 1872 tarihinde gönderilen bu yazıda, hapishanenin harabe bir durumda bulunduğu, iki defa cinayet suçundan orada bulunan mahkûmlar tarafından duvarlarının delindiği ve bu nedenle bu duvarların sağlamlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun için de parmaklıkların yapılması kararlaştırılmıştır.⁶⁰ Bahsedilen yerin masrafının ise 36.433 kuruş olduğu görülmüştür.⁶¹

Merkeze gönderilen yazılardan sonra, Bursa'da var olan hapishanenin artık ihtiyaçları karşılamadığı ve zaman zaman harap durumda olan yerlerinin onarılmasıyla ayakta tutulan bir yer olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle artık yeni bir binanın yapılması zorunlu hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl'da yaşadığı ekonomik sorunlar göz önüne alınırsa bunun gerçekleşmesi biraz zaman alacaktır. Bu sebeple olsa gerek Bursa Hapishanesi için bu tarihe yakın bir zamanda inşa edilmiş yeni bir binadan bahsedemiyoruz.

20 Haziran 1898 yılında Hüdavendigâr Vilayeti Vekalet-i Aliyesine gönderilen bir yazıda ise Merkez Vilayet Hapishane ve Tevkifhanesinin o an için

⁵⁸ BOA, İ.DH. nr. 614/ 42783.

⁵⁹ BOA, İ.DH. nr. 614/ 42783.

⁶⁰ BOA, İ.DH. nr. 657/ 45700.

tamir ve ıslahının mümkün olmadığı ve Hükümet konağı civarındaki Askeri Rüşdiye arsasına bitişik olarak inşa edileceği belirtilmiştir.⁶² İlk hapishanelerin açılmaya başlamasından itibaren bazı sancaklarda yeni bir bina yapılmadan önce Hükümet konağı içerisinde bir bölümün hapishane olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunların sayısız örnekleri olabileceği gibi Hükümet Konağı dâhilinde yapılmış olan hapishanelerden biri Balıkesir Hapishanesi'dir. Konağın iki katlı olduğu ve binanın 1897 yılında meydana gelen depremde yıkıldığı bilinmektedir. Depremde yıkılan diğer binaların inşası sırasında Balıkesir Hapishanesi'nin de yeniden inşa edildiği, ayrıca yeni binanın kapasitesinin de 350 kişilik olduğu anlaşılmaktadır.⁶³ Hükümet konağı içerisinde bulunan bir diğer hapishane de Kocaeli Sancağı'nın merkezinde bulunan Kocaeli Hapishanesidir. Ahmet Vefik Paşa hapishaneyi ziyareti sırasında; binanın çok uygunsuz bir yere yapıldığı, sağlık koşullarının elverişsizliği nedeniyle hastalık meydana geldiği ve mahpus olanların çoğunun helak olduğunu görmüştür.⁶⁴

Günümüz şartlarında bir binanın inşa sürecini düşünürsek; aradan uzun bir süre geçtikten sonra 10 Kadının 1912'de inşaatın hâlâ bitmediğini görmek bizi şaşırtabilir.⁶⁵ Ancak dönemin ekonomik şartlarının yeni bir bina yapımı için yeterli olmadığını düşünürsek durumu daha iyi değerlendirebiliriz. Burada konumuz itibari ile yalnızca Bursa hapishanesindeki durumu anlatmaya çalışıyoruz ancak; bu dönemde yalnızca bu binanın değil Anadolu'nun birçok yerinde yeni hapishane binalarının yapılmaya çalışılmasının ekonomik açıdan düşünüldüğünde kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Turgutlu hapishanesi de bunlardan biridir. 1911 yılında Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir telgrafta Turgutlu hapishanesinin harap bir durumda olduğu ve yeniden inşa edilmesi gerektiği ancak bunun için gerekli olan havalenamenin henüz gelmediği anlatılmıştır.⁶⁶

1868 yılında Bursa'da bulunan hapishanenin eski bir durumda olduğunu söylemiştik. Bu binanın tamamen yıkıldığı veya kapatıldığına dair bir belgeye rastlamadığımız için yeni binanın yapımına kadar eski binanın işlevini sürdürdüğünü söyleyebiliriz. 30 Mayıs 1914 tarihinde inşaatın hâlâ devam ettiği görülmekte olup, bu tarihte Bursa'da bulunan hapishanenin Merkez Vilayet Hapishanesi olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca hapishanede 40–50 civarında hasta mahkûmun

⁶¹ BOA, İ.DH. nr. 657/ 47500.

⁶² BOA, DH.TMIK.S. nr. 18/76.

⁶³ Öntüğ, **a.g.e.**, s.129.

⁶⁴ Öntüğ, **a.g.e.**, s.81.

⁶⁵ BOA, DH.MB.HPS. , nr. 85/77.

bulunduğu ve bunlardan yalnızca 15 hastanın Gureba hastanesinde tedavi edilebileceği, bunun bedelinin ise günlük 5 lira olduğu anlatılmış, gerekli olan meblağın gönderilmesi talep edilmiştir.⁶⁷

1914 yılının ekim ayında ise yine inşaatın bittiğine dair bir kayıt olamamakla birlikte, Merkez Vilayet Hapishanesi ve Kütahya Hapishanesine ait bir yoklama defterinin merkeze gönderildiği belirtilmiştir.⁶⁸ 1914 Ekim ayına kadar binanın tamamlanamadığı görülmektedir ve bunun sebebinin artık yalnızca ekonomik problemler olmadığı aklı gelmektedir. I.Dünya Savaşı'nın başlaması da Osmanlı Devletini sosyal ve ekonomik anlamda olumsuz etkilemiştir. Bu sebeplerle hapishanenin tamamlanması her geçen gün daha imkânsız bir hale gelmiştir.

Hapishanenin inşaatı sırasında çeşitli problemlerle karşılaşmıştır. Bunlardan biri, inşaatı istihdam edilen işçilerin çalışmalarının karşılığı olan paranın verilmemesi sonucunda işçilerden bir kısmının firar etmesi olayıdır. Hapishanenin inşaatı sırasında duvarcı ustalarına ve ameleye ihtiyaç duyulmuştur. Ancak bu kişiler bulunsa bile inşaat maddi olanakların yeterli olmaması nedeniyle bir türlü tamamlanamamıştır.⁶⁹

1 Kasım 1917 tarihine gelindiğinde hapishanenin yapımını engelleyen olumsuzlukların bir kısmı ortadan kalkmaya başlamıştır. İnşaatın devamı için gerekli olan fertler bulunmuş ve inşaatı kalındığı yerden devam edilmiştir.⁷⁰

7 Mart 1918 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderilen bir yazıda bahsedilen tarihte inşaatın devam ettiği anlaşılmaktadır. Yazıda Feyzullah oğlu Tefik'in Bursa hapishanesi inşaatında dülger (ağaç- tahta) ustası olarak askerliğini yapması talep edilmiştir.⁷¹ Hapishanenin bu yıllarda hala tamamlanamamasının yanında, bir yıl öncesinde hapishaneye ait masraf defterlerinin olması daha önce söylediğimiz gibi bizlere inşaatın tamamlanışına kadar eski binanın işlevini sürdürdüğünü kanıtlar niteliktedir.⁷²

Başlayan savaş ve bahsettiğimiz nedenlerden dolayı hapishanenin inşaatı bir türlü tamamlanamamış, 16 Ağustos 1919 tarihine gelindiğinde bile hala gerekli olan 700.000 kuruşluk havalenamenin gönderilmediği görülmüştür. Hiç olmazsa çatısının

⁶⁶ Atar, *a.g.m.*, s. 89.

⁶⁷ BOA, DH.MB.HPS, nr. 43/81.

⁶⁸ BOA, DH.MB.HPS, nr. 17/30.

⁶⁹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 40/42.

⁷⁰ BOA, DH. MB. HPS, nr. 39/47.

⁷¹ BOA, DH. MB. HPS, nr. 80/4.

⁷² BOA, DH. MB. HPS, nr. 64/19.

tamamlanması için gerekli olan 505.239 kuruşun gönderilmesi Dâhiliye Nezaretinden talep edilmiştir.⁷³ Yaşanan sıkıntılardan biri de daha önceden İnegöl Ormanlarından bedeli sonradan ödenecek şekilde alınmış olan kerestelerin bedelleri ödenmezse sonra iki katı fiyatla almak zorunda kalınacağı belirtilmiştir.⁷⁴

İnşaatta yaşanan bu olumsuz durumların ne zaman bittiği veya hapishanenin ne zaman tamamlandığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak yeni binanın yapımına kadar Bursa'da eski de olsa bir hapishanenin bulunduğu düşünülmektedir.

Tarihi okunamayacak kadar eski halde bulunan ve Dâhiliye Nezaretine gönderildiği anlaşılan bir telgrafta Bursa'da inşa edilmekte olan hapishanenin ikinci katından bahsedilmektedir.⁷⁵ Elimizde bulunan ve Hüdavendigâr Vilayeti içerisinde inşa edilen Erikli kazasına ait bir krokide bu hapishanenin tek kat olarak yapılmasının planlandığı görülmektedir.⁷⁶ Erikli'de tek kat olarak yapılan binanın Hüdavendigâr Vilayetinin merkezinde bulunan Bursa için iki kat olarak düşünülmesi gayet doğaldır. Ayrıca Bursa'da inşa edilen yeni hapishane ile bir de okul yapıldığı bilinmektedir.⁷⁷ Hem konumu itibarıyla hem de Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde başkent olarak kullanılması sebebiyle nüfus açısından yoğun olacağından burada daha kapsamlı bir hapishane yapılması gerekli hale gelmiştir.

Hapishanenin bir türlü tamamlanamamasında Yunan işgalinin de etkili olduğu düşünülebilir. Hapishanede çalışan memurların işlerini yapmalarına engel oldukları hatta bu kişilerin maaşlarını alamadan Bursa dışına gönderildikleri de görülmüştür. Memurlar maaşlarını almak için Dâhiliye Nezareti'ne arızalar yazmışlar ve birikmiş maaşlarını almayı talep etmişlerdir.⁷⁸

Yaşanan bu olaylar, Yunan işgalinin Osmanlı Devleti içerisinde pek çok olumsuzluğu beraberinde getirdiğini gözler önüne sermektedir. Bursa'da yapılması planlanan hapishanenin tamamlandığına veya hizmete açıldığına dair bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Ancak Bursa'da var olan hapishanenin işlevini sürdürdüğü görülmektedir. Bu bina da zaman zaman tamir işleri yapılarak ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Daha sonra yoklama cetvellerinden aldığımız bilgilerden anlaşılacağı üzere; Hapishane binası eski de olsa uzun süre ayakta kalabilmiş ve oldukça fazla mahkûm ve mevkufa hizmet vermiştir.

⁷³ BOA, DH. MB. HPS, nr. 40/49.

⁷⁴ BOA, DH. MB. HPS, nr. 40/49.

⁷⁵ BOA, DH. MB. HPS, M, nr. 34/ 58.

⁷⁶ BOA, DH.TMIK.S, nr. 41/21.

⁷⁷ BOA, DH. TMIK.S, nr. 18/76.

II. BURSA HAPİSHANESİ MAHKÛMLARI

Osmanlı Devleti'nde hapisane ve tevkifhanelere ait mahkûm ve mevkûfların sayıları yoklama cetvellerine kaydedilmiştir. Yoklama cetvelleri yılda üç kez dörder aylık dönemler halinde düzenlenmiş olup, bu cetvellerde suçluların sayıları ile birlikte, işledikleri suçların sınıflandırılmasına da yer verilmiştir. Yoklama cetvellerinde suçlar; cinayet, cünha ve kabahat olarak belirtilmiştir.⁷⁹ Cünha; 1 haftadan fazla hapis, muvakkat sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezasını gerektiren suçlardır. Kabahat ise; hafif hapis, hafif para cezası ve muayyen bir meslek ve sanatın yapılmasının tatili cezalarını gerektirir.⁸⁰

Osmanlı Devleti'nde XX. yüzyılın başlarına kadar vilayetlerde bulunan hapisane ve tevkifhanelerin tutuklu ve mahkûmların durumlarını gösteren yoklama defterleri, Zaptiye Nezaretine gönderilmekteydi. Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi kurulduktan sonra ise bu defterler Dâhiliye nezaretine gönderilmeye başlandı. Yoklama cetvellerinin Mart, Temmuz ve Kasım aylarının ilk günü yapılması ve ardından da en seri şekilde merkeze ulaştırılması gerekiyordu. Mevcut hapisane ve tevkifhanelerden gelen bu bilgiler sayesinde hapisanelerde bulunan mahkûm ve tutukluların sayıları, suç türleri vb. bilgileri tespit edilip kayıt altına alınarak merkezi idareye bildirilmiştir.⁸¹

Hapishanelerle ilgili bilgi edinebileceğimiz bu kayıtlardan, Bursa Hapishanesi'ne ait yalnızca 3 adet yoklama cetveli elimizde bulunmaktadır.

Tablo 1: Bursa Hapishane Ve Tevkifhanesi 1 Temmuz 1914 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli

Mahkûmlar				Tutuklular			
Suçun Cinsi	Erkek	Kadın	Toplam	Suçun Cinsi	Erkek	Kadın	Toplam
Cinayet	395	1	396	Cinayet	236	2	238
Cünha	94	7	101	Cünha	-	-	-
Kabahat	1	-	1	Kabahat	-	-	-
Toplam	490	8	498	Toplam	-	-	-

⁷⁸ BOA, DH. MB. HPS.M., nr. 50/23; nr. 48/68.

⁷⁹ Atar, *a.g.m.*, s.92-93.

⁸⁰ Atar, *a.g.m.*, s.93.

⁸¹ Ali Rıza Gönüllü, "20. Yüzyılın Başında Alanya Hapishanesi", **Zindanlar ve Mahkûmlar**, (haz. Emine Gürsoy-Naskali-Hilal Oytun Altun), Babil Yayınları, İstanbul, 2006, s.61-62.

1 Temmuz 1914 yılında yapılan yoklama cetveline göre; Hapishanede cinayet suçundan 395 erkek ve 1 kadın, cünha suçundan 94 erkek ve 7 kadın, kabahat suçundan ise yalnızca 1 erkek mahkûm bulunmaktadır. Yine cinayet suçundan 236 erkek ve 2 kadın ise cezalarının belirleninceye kadar tutuklu olarak bulunmaktadır. Hapishanede bu tarihte toplamda 736 kişinin olduğu görülmektedir.⁸²

Tablo 2: Bursa Hapishane Ve Tevkifhanesi 17 Mart 1915 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli

Mahkûmlar				Tutuklular			
Suçun Cinsi	Erkek	Kadın	Toplam	Suçun Cinsi	Erkek	Kadın	Toplam
Cinayet	356	1	357	Cinayet	210	3	213
Cünha	95	6	101	Cünha	-	-	-
Kabahat	-	-	-	Kabahat	-	-	-
Toplam	451	7	458	Toplam	-	-	-

17 Mart 1915 yılında yapılmış olan yoklamaya göre; cinayet suçundan 356 erkek ve 1 kadın, cünha suçundan 95 erkek ve 6 kadın mahkûm olup, kabahat suçundan ise mahkûm bulunmamaktadır. Yine 210 erkek ve 3 kadın da tutuklu olarak orada bulunmaktadır. Hapishanede toplamda 671 kişinin bulunduğu görülmektedir.⁸³

Tablo 3: Bursa Hapishane Ve Tevkifhanesi 1 Kasım 1919 Yılı 4 Aylık Yoklama Cetveli

Mahkûmlar				Tutuklular			
Suçun cinsi	Erkek	Kadın	Toplam	Suçun cinsi	Erkek	Kadın	Toplam
Cinayet	79	6	85	Cinayet	106	3	109
Cünha	25	3	28	Cünha	18	-	18
Kabahat	-	-	-	Kabahat	77	1	78
Toplam	104	9	113	Toplam	201	4	205

⁸² BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 17/30.

⁸³ BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 20/21.

1 Kasım 1919 tarihinde yapılmış olan 4 aylık yoklama cetveline göre; cinayet suçundan 79 erkek ve 6 kadın, cünha suçundan 25 erkek ve 3 kadın mahkûm olup, kabahat suçundan mahkûm bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca Diğer yıllarda yapılmış olan yoklamalara göre mahkûm ve tutuklu sayısı azalmıştır. Bu tarihte hapishanede toplamda 318 kişinin bunun yanı sıra tutuklu olarak ceza almayı bekleyenlerin eski cetvellerde yalnızca cinayet suç grubuna dâhil oldukları ancak 1919 senesindeki yoklamasında ise cünha ve kabahat suçlarından da tutukluun bulunduğu görülmüştür.⁸⁴

Bu durumda hapishanenin yaklaşık olarak 700 kişiyi barındırabilecek bir yapıda olduğu düşünülebilir. Mevcut olan eski binanın bu kadar mahkûmu barındırabilecek durumda olmadığını düşündüğümüzden; hapishanenin yeni binasının yapıldığına dair bir kayıt bulunamamasına rağmen belki de yeni binanın tamamlanmış olduğu akla gelmektedir.

Hapishanenin belirli dönemlerde yapılmış pek çok yoklama cetvelinden yalnızca 3 tanesine ulaşabildiğimiz için kısıtlı bir bilgiye ulaşabildik. Ancak bunlardan çok daha fazla bilginin içinde mevcut olduğu başka bir kayıt da mahkûmların giriş kayıtlarının tutulduğu defterlerdir. Cetvellere nazaran daha fazla bilginin yer aldığı bu defterlerde; mahkûmların ismi, yaşı, ailesi, evlat sahibi olup olmadığı, sosyal statüsü, eğitim düzeyi, sanatı, mahkûmiyet nedeni, mahkûmiyet süresi ve hangi mahkeme kararı ile mahkûm olduğu, hapsinin başlangıç ve bitiş sürelerini içeren bilgiler yer almaktadır.⁸⁵ Bursa Hapishanesi'ne ait olan defterde bu bilgilerden çoğuna rastlanmaktadır. Aşağıda bunlar ayrıntılı bir şekilde tabloda gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: Bursa Hapishanesi Mahkûmlarına Ait Giriş Kayıtları

İsim	Suç	Bedayat Tarih-i Tevkifi	Mahkum iyet Süresi	Mahkumi yetin Bitişi	Mahkum iyeti Hangi Daireden Verildiği	Milliy eti	Tabiy yeti	Dini	Me sle ği
Haşim Kızı	Cinayet	H.6 Ramazan 1335	10 yıl	H.5 Ramazan 1345	İstinaf-ı Ceza	Tatar	Devlet -i Aliyye	İslam	

⁸⁴ BOA, DH. MB. HPS.M, nr.47/16.

⁸⁵ Şen, a.g.e., s.108.

Gülizar		(26 Haziran 1917)					-i Osman iye		
Haşim Zevcesi Fadime?	Cinayet ve -	H. 6 Ramazan 1335 (26 Haziran 1917)	10 yıl	H.5 Ramazan 1345	İstinaf-Ceza	Tatar	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
Şakir Kızı Ayşe	Cinayet	H. 5 Şaban 1336 (16 Mayıs 1918)	10 yıl	H.4 Şaban 1346	İstinaf-Ceza	Türk	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
Hüseyin Eşi Şerife	Veled-i gayri meşru -	H. 1 Şaban 1336 (12 Mayıs 1918)	10 Yıl	H.11 Şaban 1351	İstinaf-ı Ceza	Çingiz	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
Celil İbrahim Zevcesi Fatma	Cerh ile Vefatına Sebebi yet	H. 3 Rebiulevvel 1337(7 Aralık 1918)	10 Yıl	H.2 Rebiulevvel 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
Akif Eşi? Fahriye	Hırsızlık	H. 26 Şaban 1337 (27 Mayıs 1919)	8 ay 15 gün	H.10 Rebiulevvel 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
Ali Zevcesi Asiye	Din	H. 13 Muharrem 1338 (8 Ekim 1919)	91 gün	H.14 Rebiulevvel 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	

-	Dîn	H.15 Rebiule vvel 1338(8 Aralık 1919)	91 gün	H.16 Cemeziele vvel 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet -i Aliyye -i Osman iye	İslam	
---	-----	--	--------	--------------------------------	-------------------	------	--	-------	--

Erkek Mahkûmlar

Hüseyin Oğlu -	Hırsızlı k ve -	H. 25 Şaban 1337 (26 Mayıs 1919)	8 Ay	H.24 Rebiulev vel 1338	Bedaya t-ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iye	İslam	Janda rma
- Oğlu Kebabcı Rasim	Hırsızlı k	H.14 Şevval 1337 (13 Temmuz 1919)	1 yıl	H.12 şevval 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iye	İslam	Keba bcı
Hafız Kasım Ağa		H.22 Safer 1338 (16 Kasım 1919)	3 Ay	H.21 Cemaziel evvel 1338	Divan-ı Harb Arazi	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iye	İslam	Katib
Karacabeğ Jandarmalı ğından Ali Oğlu Osman	Erbab-ı Cezası Kaçırma	H. 2 Safer 1338 (27 Ekim 1919)	2 ay	H.1 Rebiulev vel 1338	Divan-ı Harb-i Arazi	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Janda rma
Karacabeğ Jandarmalı ğından Ahmet	Erbab-ı Cezası Kaçırma	H. 2 Safer 1338 (27 Ekim	1 Yıl	H.1 Safer 1338	Divan-ı Harb-i Arazi	Türk	Devlet- i Aliyye- i	İslam	Janda rma

Oğlu Mehmed	ak	1919)					Osman iyye		
Salih Oğlu Recep	Serhoşluk	H.29 Safer 1338 (23 Kasım 1919)	3 Ay	H.28 Cemaziel evvel 1335	Divan-1 Harb-i Arazi	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Salifci
- Ahmed	Sirkat Malı Bilerek Almak	H.8 Safer 1338 (2 Kasım 1919)	1Yıl	H. 8 Safer 1339	Sulh Mahkemesi	Kıbtı	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Kıbtı	Can baz
Ahmet Oğlu Nuri Çavuş?	-	H.11 Safer 1338 (5 Kasım 1919)	4 ay	H.10 Cemeziel Evvel 1338	Divan-1 Harb	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Can baz
- Oğlu Tatan	Vesikasız Silah Taşı mak	H.13 Muharrem 1338 (8 Ekim 1919)	2 Ay 8 gün	H.15 Kanun-1 Evvel 1338	Divan-1 Harb	Rum	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Rum	Rencber
Mirza oğlu Hüseyin	Hırsızlık	H. 17 Zilhicce 1338 (1 Eylül 1920)	6Ay	H.17 Cemaziel ahir 1338	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Nuri Oğlu Mustafa	Hırsızlık	H.27 Muharrem 1338	4 Ay	H.26 Cemaziel Evvel	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-	İslam	Jan darma

		(22 Ekim 1919)		1338			i Osman iyye		
Topal Hacı Mehmet	Dîn	H. 15 Rebiul Evvel 1338 (8 Aralık 1919)	91 Gün	H.16 Cemaziel Ahir 1338	İcra	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Receb Oğlu Mustafa	Yaralama	H. 23 Zilkade 1337 (20 Ağustos 1919)	6 Ay	H.22 Cemaziel Evvel 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Ahmed Oğlu Osman	-	H. 1 Muharem 1338 (26 Eylül 1919)	2 Ay 20 gün	H.22 Rebiulevvel 1338	Divan-ı Harb	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Muhtar Oğlu Mehmet	Suret-i ?	H.18 Rebiul Evvel 1338 (11 Aralık 1919)	7 gün	H.25 Rebiul Evvel 1338	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Ahmed Oğlu Salih	Yaralama	H. 6 Zilhicce 1337 (2 Eylül 1919)	1 Yıl	H.5 Zilhicce 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	

Ramazan Oğlu Hüseyn	Cinayet	H.19 Cemaziel Ahir 1337 (22 Mart 1919)	7 Yıl 6 Ay	H.18 Zilhicce 1344	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Bahri	-	H.4 Şevval 1337 (3 Temmuz 1919)	5 Yıl	H.3 Şevval 1342	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed oğlu Hamid	Cinayet Kazayla Yaralama	H.16 Zilkade 1337 (13 Ağustos 1919)	7 yıl 6 Ay	H.15 Cemaziel Evvel 1345	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Ali	-	H.1 Şevval 1337 (30 Haziran 1919)	5 Yıl	H.30 Ramazan 1342	İstinaf-ı Ceza	Kıbtı	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Kıbtı	Demir ci
Ahmed oğlu Abdullah	-	H.1 Şevval 1337 (30 Haziran 1919)	5 yıl	H.30 Ramazan 1342	İstinaf-ı Ceza	Kıbtı	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Kıbtı	Demir ci
Halil Oğlu Umur	Cinayet	H.30 Zilkade 1336 (6 Eylül	15 yıl	H.29 Zilkade 1351	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman	İslam	Renc ber

		1918)					iyye		
Vahim Oğlu İbrahim	?	H.17 Şaban 1337 (18 Mayıs 1919)	2 yıl	H.16 Şaban 1340	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Osman Oğlu Ahmed	Cinayet	H.9 Cemaziel Ahir 1337 (12 Mart 1919)	15 yıl	H.8 Cemaziel Ahir 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Ahmed	Cinayet	H.9 Cemaziel Ahir 1337 (12 Mart 1919)	15 Yıl	8 Cemaziel Ahir 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
-	Harb?	H.12 Şevval 1337 (11 Temmuz 1919)	6 Ay	H.11 Rebiul Ahir 1338	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Mehmed Oğlu Kara Yusuf	Harb?	H.12 Şevval 1337 (11 Temmuz 1919)	1 Yıl	H.11 Rebiul Ahir 1338	Sulh Mahkemesi	-	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Kebabcı Sadık	Harb	H.15 Muharrem 1338	4 ay 15 Gün	H.30 Cemaziel Evvel	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-i	İslam	Ke bab

		(10 Ekim 1919)		1338			Osman iyye		cı
Salim Oğlu Mehmed	Harb?	H.12 Safer 1338 (6 Kasım 1919)	6 Ay	H.11 Şaban 1338	Sulh Mahkemesi	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Topuz Mehmed	Cinayet İle -	H.15 Safer 1338 (9 Kasım 1919)	6 Ay	H.15 Şaban 1338	-	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Deb bağ
İbrahim Oğlu Hasan	Eşkıya ya Muavenet	H.9 Muharrem 1338 (4 Ekim 1919)	4 ay	H.7 Cemaziel Ahir 1338	-	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Arabacı
-	Hırsızlık ve -	H.25 Şaban 1337 (26 Mayıs 1919)	1 yıl	H.24 Şaban 1338	Bedaya t-1 Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Nacakcı
Halil Oğlu Arif	Hırsızlık	H.2 Receb 1337 (3 Nisan 1919)	1 yıl	H.1 Receb 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Telgraf Memuru
-	Hırsızlık	H.4 Ramazan 1337 (3 Haziran)	3 yıl	H.3 Ramazan 1340	İstinaf-ı Ceza	Ermeni	Devlet-i Aliyye-i	Ermeni	Telgraf Memuru

		1919)					Osman iyye		mur
İşçi Nuri Çavuş	Cinayet	H.8 Şaban 1337 (9 Mayıs 1919)	15 Yıl	H.7 Şaban 1352	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	İşçi
Hasan Oğlu Yusuf	Cinayet	H.8 Şevval 1337 (6 Temmuz 1335)	10 Yıl	H.7 Şevval 1347	İstinaf- ı ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Bekir Oğlu -	Cinayet	H.8 Şevval 1337 (7 Temmus 1919)	10 Yıl	H.7 Şevval 1347	İstinaf- ı ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Rencb er
Jandarma -	Yarala ma	H.4 Zilhicce 1337 (31 Ağustos 1919)	6 ay 7 Gün	H.3 Cemaziel Ahir 1338	Bedaya t-ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Jan darma
Arif Oğlu İskender	Borç?	H.27 Muhar rem 1338 (22 Ekim 1919)	91 Gün	H.28 Rebiul Ahir 1338	İcra Mahke mesi	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Araba cı
Harun Oğlu Mustafa	Cinayet	H.18 Şaban 1335 (9 Haziran	15 Yıl	H.17 Ramazan 1350	-	Türk	Devlet- i Aliyye- i	İslam	

		1917)					Osman iyye		
Halil Oğlu Mehmed	Vefata Sebebi yet	H.20 Şevval 1333 (31 Ağustos 1915)	15 Yıl	H.19 Şevval 1347	-	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mustafa Oğlu İsmail	Yarala ma ve Cinayet	H.8 Rebiul Evvel 1332 (4 Şubat 1914)	15 Yıl	H.12 Muhar rem 1347	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	
Mahmud Oğlu Muzaffer	Yarala ma ve Cinayet	H.13 Safer 1335 (9 Aralık 1916)	7 Yıl 6 Ay	H.13 Muhar rem 1342	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	
Ali oğlu -	Hırsız lık	H.29 Zilkade 1337 (26 Ağustos 1919)	4 Ay	H.28 Rebiul Evvel 1338	Sulh Mahke mesi	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	
İsmail Oğlu Haşim	Yarala ma ve -	H.6 Şaban 1337 (7 Mayıs 1919)	3 yıl	H.5 Şaban 1340	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	
Derviş Oğlu Jandarma	-	H.11 Şaban 1337	3 Yıl	H.10 Şaban 1340	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i	İslam	

Mehmed		(12 Mayıs 1919)					Osman iyye		
Süvari Jandarma – Ahmed	Yaralama ve Cinayet	H.12 Zilkade 1337 (9 Ağustos 1919)	7 Ay 15 Gün	H.27 Cemaziel Ahir 1338	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Jan darma
- Oğlu Fırıncı Mustafa	-	H.29 Zilkade 1337 (26 Ağustos 1919)	7 Ay	H.28 Cemaziel Ahir 1338	İstinaf-ı ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Fırıncı
Şerif Oğlu Celil	Cinayet ve yaralama	H.12 Rebiul Ahir 1335 (5 Şubat 1917)	15 Yıl	H.11 Rebiul Evvel 1350	İstinaf-ı ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Çakir Emin Oğlu Hamdi	Cinayet	H.5 Zilkade 1336 (12 Ağustos 1918)	15 Yıl	H.4 Zilkade 1351	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Yaku Oğlu Sabtay -	Hırsızlık	H.12 Receb 1337 (13 Nisan 1919)	1 Yıl	H.11 Receb 1338	İstinaf-ı Ceza	Musevi	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Musevi	
Mustafa Oğlu	Cinayet	H.7 Safer 1336 (22 Kasım)	5 Yıl	H.6 Safer 1341	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-	İslam	Rencber

Mehmed		1919)					i Osman iyye		
Osman Oğlu Musa	Cinayet	H.28 Zilhicce 1335 (15 Ekim 1917)	15 Yıl	H.27 Zilhicce 1350	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Hamdi Oğlu Kemal	Hırsız lık	H.10 Şaban 1337 (11 Mayıs 1919)	1 Yıl	H.9 Şaban 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Katib
Ali Oğlu Muharrem	Hırsız lık	H.2 Şaban 1337 (3 Mayıs 1919)	9 ay	H.2 Cemaziel Evvel 1338	İstinaf- ı Ceza	Kıbtı	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Kıbtı	Demir ci
Mehmed Oğlu Rıza	Cinayet	H.20 Şaban 1336 (31 Mayıs 1918)	15 yıl	H.19 Şaban 1351	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Jan darma
Ali Oğlu Şükrü	Ezalen Bekir -	H.3 Muhar rem 1337 (9 Ekim 1918)	1 Yıl 6 Ay	H.2 Receb 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
- Manuk	Hırsız lık	H.28 Receb 1337 (29	1 Yıl	H.27 Receb 1338	İstinaf- ı Ceza	Erme ni	Devlet- i Aliyye-	Erme ni	

		Nisan 1919)					i Osman iyye		
Ali Oğlu Hamdi	Cinayet	H.28 Muhar rem 1336 (13 Kasım 1917)	7 Yıl 6 Ay	H.27 Receb 1334	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Demir ci
Ali Oğlu Halil	-	H.22 Ramazan 1337 (21 Haziran 1919)	6 Ay	H.21 Rebiul Evvel 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ramazan Oğlu Şerif	Hırsız lık	H.15 Şaban 1337 (16 Mayıs 1919)	1 Yıl	H.14 Şaban 1338	İstinaf- ı ceza	Arna vud	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Arna vud	Renc ber
İsa Oğlu Osman	Cinayet	H.22 Şaban 1332 (16 Temmuz 1914)	7 Yıl 6 Ay	H.21 Safer 1340	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
- Fethi	Hırsız lık	H.23 Şaban 1337 (24 Mayıs 1919)	8 Ay	H.28 Rebiul Ahir 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
- Zade Tahsin	-	H.26 Ramazan	3 yıl	H.25 Ramazan	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye-	İslam	Tel graf

Efendi		1335 (16 Temmuz 1917)		1338			i Osman iyye		Me muru
Ali Oğlu İbrahim	-	H.14 Cemaziel Ahir 1337 (17 Mart 1919)	3 Yıl 4 Ay	H.13 Şevval 1340	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Hasan Efendi Mahdumu Fuad -	-	H.28 Ramazan 1335(18 Temmuz 1917)	3 Yıl	H.27 Ramazan 1338	İstinaf- ı Ceza	Arna vud	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Arna vud	Renc ber
Üsküblü Faik	-	H.26 Ramazan 1335 (16 Temmuz 1917)	3 yıl	H.25 Ramazan 1338	İstinaf- ı Ceza	Arna vud	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Arna vud	Kasab
Mehmed Oğlu Hüseyin	Cinayet	H.29 Şaban 1335 (20 Haziran 1917)	15 Yıl	H.29 Şaban 1350	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Osman Oğlu Ahmed	-	H.30 Zilkadae 1333 (9 Ekim 1915)	10 Yıl	H.21 Zilkade 1343	Divan-ı Harb-ı Arz	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber

-	-	H.15 Zilkade 1335 (2 Eylül 1917)	3 yıl	H.14 Zilkadae 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Tel graf Me muru
Mehmed Emin Oğlu Hasan	Cinayet	H.20 Şevval 1336 (29 Temmuz 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.19 Rebiul Ahir 1344	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Umur Oğlu Osman	-	H.9 Zilhicce 1336 (15 Eylül 1918)	7 Yıl	H.8 Zilhicce 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
İbrahim Oğlu Receb	Yarala ma ve Cinayet	H.29 Rebiul Evvel 1336 (12 Ocak 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.28 Ramazan 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Kadir Oğlu Hasan	-	H.10 Safer 1337 (15 Kasım 1918)	3 Yıl 6 Ay	H.9 Şaban 1340	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ali Oğlu Salih	Cinayet	H.17 Rebiul Ahir 1336 (30 Ocak 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.16 Şevval 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber

Halil Oğlu Şükrü	Cinayet	H.6 Zilhicce 1336 (12 Eylül 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.5 Cemaziel Ahir 1344	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Hasan Oğlu Osman	Cinayet	H.9 Ramazan 1332 (1 Ağustos 1914)	15 Yıl	H.8 Ramazan 1347	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Topal Hasan	Cinayet	H.17 Muhar rem 1337 (23 Ekim 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.16 Receb 1345	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ahmed Oğlu Ali	Cinayet	H.22 Muhar rem 1337 (28 Ekim 1918)	5 yıl	H.21 Muhar rem 1342	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Receb Oğlu Aziz	Yarala ma ve Cinayet	H.27 Cemaziel Ahir 1335 (20 Nisan 1917)	4 Yıl	H.26 Cemaziel Ahir 1339	İstinaf- ı Ceza	Arna vud	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Kasab
Gürcü Mehmed Oğlu Şevki	Yarala ma ile Vefata sebebi yet	H.24 Ramazan 1333 (5 Ağustos 1915)	15 Yıl	H.23 Ramazan 1348	İstinaf- ı Ceza	Gür cü	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Gür cü	Renc ber

Ali Oğlu Kara Bekir	Cinayet	H.4 Şevval 1336 (13 Temmuz 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.3 Rebiul Ahir 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ahmed Oğlu Halid	Cinayet	H.5 Şaban 1336 (16 Mayıs 1918)	15 Yıl	H.4 Şaban 1351	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
İbrahim Oğlu Koca Mehmed	Cinayet ve -	H.1 Muhar rem 1333 (19 Kasım 1914)	15 Yıl	H.30 Zilhicce 1348	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ahmed Oğlu Mehmed	- Ve Cinayet	H.25 Ramazan 1333 (6 Ağustos 1915)	10 Yıl	H.24 Ramazan 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mustafa Oğlu Osman	Yarala ma ve Cinayet	H.18 Şevval 1336 (27 Temmuz 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.17 Rebiul Ahir 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Akçe Ali Oğlu İbrahim	Cinayet ve -	H.4 Rebiul Ahir1337 (7 Ocak 1919)	7 Yıl 6 Ay	H.3 Şevval 1334	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber

Ahmed Oğlu Mehmed	Hırsızlık	H.24 Şaban 1337 (25 Mayıs 1919)	4 Yıl	H.23 Şaban 1341	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Ahmed Oğlu Mehmed Emin	Yaralama ile Vefata Sebebi yet	H.12 Rebiulevvel 1337 (16 Aralık 1918)	15 Yıl	H.11 Rebiul Evvel 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Davud Oğlu Yusuf Çavuş	Yaralama ve Cinayet	H.14 Şevval 1335 (3 Ağustos 1917)	10 Yıl	H.12 Şevval 1345	İstinaf-ı Ceza	Çin ge	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Jan darma
Mehmed Efendi Mahdumu Sabri Efendi	Yaralama ve Cinayet	H.11 Muharrem 1336 (27 Ekim 1917)	15 yıl	H.10 Muharrem 1351	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Hamid Oğlu Hamid	Harb ve İşkence	H.22 Cemaziel Evvel 1336 (5 Mart 1918)	3 yıl	H.21 Cemaziel Evvel 1339	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Mütekaid Yüzbaşı Mehmed Ağa	-	H.19 RebiulEvvel 1337 (23 Aralık 1918)	6 yıl	H.18 Rebiul Evvel 1343	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Mütekaid Yüzbaşı

Ali Oğlu Hüseyin	Yarala ma ve Cinayet	H.19 Şaban 1332 (13 Temmuz 1914)	15 Yıl	H.18 Şaban 1347	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Balık cı
Halil Oğlu Nuri	Cinayet	H.6 Cemaziel Evvel 1334 (11 Mart 1916)	15 Yıl	H.5 Cemaziel Evvel 1349	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ahmed Oğlu Kamil	Faza hat-ı Lisani ye	H.4 Şevval 1337 (3 Temmuz 1919)	1 Yıl 1 Ay	H.3 Zilkadae 1338	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Ali Oğlu Mustafa	Hırsız lık	H.21 Receb 1337 (22 Nisan 1919)	1 Yıl	H.20 Receb 1338	Sulh Mahke mesi	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mustafa Oğlu İbrahim	Cinayet Ve -	H.8 Zilhicce 1336 (14 Eylül 1918)	15 Yıl	H.7 Zilhicce 1351	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Üsküplü Şükrü	Cinayet	H.12 Şevval 1337 (11 Temmuz 1919)	10 Yıl	H.11 Şevval 1347	İstinaf- ı Ceza	Arna vud	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Fırın cı

Mehmed Oğlu Abdurrahman	Yaralama ve Cinayet	H.14 Receb 1337 (15 Nisan 1919)	15 Yıl	H.13 Receb 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Umur Oğlu Abdur Rahman	- ve Cinayet	H.9 Rebiul Evvel 1335 (2 Ocak 1917)	10 Yıl	H.8 Rebiul Evvel 1345	İstinaf-ı Ceza	Arnavud	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Zakir Oğlu Ahmed	Cinayet	H.17 Rebiul Ahir 1337 (20 Kanun-ı Sani 1335)	15 Yıl	H.16 Rebiul Ahir 1352	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Virosin Oğlu Mehmed -	Cinayet	H.1 Rebiul Evvel 1337 (5 Aralık 1918)	15 Yıl	H.30 Safer 1352	İstinaf-ı Ceza	Boşnak	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	
Salih Oğlu Fazlı	-	H.8 Şevval 1337 (7 Temmuz 1919)	3 Yıl	H.7 Şevval 1340	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Nazır Oğlu Bedrus	Hırsızlık	H.3 Zilkade 1337 (31 Temmuz)	1 Yıl 6 Ay	H.2 Rebiul Ahir	İstinaf-ı Ceza	Ermeni	Devlet-i Aliyye-i	Ermeni	

		1919)		1338			Osman iyye		
Mehmed Oğlu Ali	Cinayet	H.27 Zilkade 1333 (6 Ekim 1915)	15 yıl	H.26 Zilkade 1348	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Faik	Cinayet	H.9 Cemaziel Evvel 1336 (20 Şubat 1918)	15 Yıl	H. Cemaziel Evvel 1351	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Jan darma
Tahir Oğlu Mehmed	Cinayet	H.13 Rebiul Evvel 1335 (7 Ocak 1917)	15 Yıl	H.12 Rebiul Evvel 1350	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mustafa Oğlu Mehmed	Cinayet	H.18 Şevval 1336 (27 Temmus 1918)	15 Yıl	H.17 Şevval 1351	İstinaf- ı Ceza	Kıbtı	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Kıbtı	Demir ci
İsmail Oğlu Mehmed	Harben Cinayet -	H.16 Rebiul Ahir 1337 (19 Ocak 1919)	5 yıl	H.15 Rebiul Ahir 1342	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber

Salih Oğlu Halil	Yaralama ve Cinayet	H.20 Şaban 1332 (14 Temmuz 1919)	15 Yıl	H.19 Şaban 1335	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Ahmed Oğlu Osman	Yaralama ve Cinayet	H.25 Şaban 1332 (19 Temmuz 1914)	15 Yıl	H.24 Şaban 1335	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
İsmail Oğlu Tahir	Cinayet	H.1 Cemaziel Evvel 1337 (2 Şubat 1919)	4 Yıl	H.7 Rebiul Ahir 1341	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Ahmed Oğlu Mehmed	Cinayet	H.3 Safer 1333 (21 Aralık 1919)	15 Yıl	H.2 Safer 1347	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Kerim Oğlu Nazif	Yaralama ve Cinayet	H.5 Ramazan 1335 (25 Haziran 1917)	15 Yıl	H.4 Ramazan 1350	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber
Mehmed Oğlu -	Yaralama ve Cinayet	H.14 Cemaziel ahir 1333 (29 Nisan 1915)	15 yıl	H.13 Cemaziel Ahir 1348	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Rencber

Şakir Oğlu Halil	İzale-i Bıkr	H.20 Şaban 1333 (3 Temmuz 1915)	10 Yıl	H.19 Şaban 1343	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Zoto Oğlu Yovan	Yaralama ve Cinayet	H.27 Rebiul Ahir 1333 (14 Mart 1915)	15 yıl	H.26 Rebiul Ahir 1348	İstinaf-ı Ceza	Rum	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	Rum	Renc ber
İsmail Oğlu Topal Mehmed	Yaralama ve Cinayet	H.4 Zilhicce 1334 (2 Ekim 1916)	15 Yıl	H.3 Zilhicce 1349	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mehmed Oğlu Salih	Cinayet	H.19 Ramazan 1336 (28 Haziran 1918)	15 Yıl	H.18 Ramazan 1351	İstinaf-ı Ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber
İbrahim Oğlu Ramazan	Yaralama ve Cinayet	H.8 Cemaziel Evvel 1332 (4 Nisan 1914)	10 Yıl	H.7 Cemaziel evvel 1342	İstinaf-ı Ceza	Arnavud	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Helvacı
Emir Ali Oğlu Koca Mehmed	Yaralama ve Cinayet	H.28 Zilkade 1333 (7 Ekim 1915)	10 Yıl	H.27 Zilkade 1343	İstinaf-ı ceza	Türk	Devlet-i Aliyye-i Osman iyye	İslam	Renc ber

İsmail Oğlu Ali	Cinayet	H.2 Zilkade 1333 (11 Eylül 1915)	10 Yıl	H.1 Zilkade 1343	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Halil Oğlu Hamdi	Cinayet	H.17 Şevval 1337 (16 Temmuz 1919)	15 yıl	H.16 Şevval 1352	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	-
Ahmed Oğlu Hasan	Cinayet	H.13 Rebiul Ahir 1337 (16 Ocak 1919)	15 Yıl	H.12 Rebiul Ahir 1352	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	-
Yorgi Oğlu İstiraki -	Cinayet	H.12 Şaban 1337 (13 Mayıs 1919)	15 Yıl	H.11 Şaban 1352	İstinaf- ı Ceza	Rum	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	Rum	Balık cı
Umur Oğlu Hacı Akif	Yarala ma ve Cinayet	H.8 Şevval 1333 (19 Ağustos 1915)	15 Yıl	H.7 Şevval 1348	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber
Mustafa Oğlu İbrahim	Cinayet	H.22 Ramazan 1336 (1 Temmuz 1918)	7 Yıl 6 Ay	H.21 Safer 1344	İstinaf- ı Ceza	Türk	Devlet- i Aliyye- i Osman iyye	İslam	Renc ber

III. MAHKÛMLARIN MESLEKLERİ

Yukarıdaki tabloda, Bursa Hapishanesinde farklı zaman aralıklarında mahkûmiyetlerini tamamlamış 136 adet mahkûma ilişkin çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Mahkûmların isimleri, varsa lâkapları, kaç yıl hüküm giydikleri, hangi mahkemede yargılandıkları, meslekleri, suçları, milliyetleri, dinleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Mahkûmların 8'i kadın, 128'i ise erkektir. 20 Farklı meslek grubuna mensup olan mahkûmların bir kısmının da işsiz olduğu, işsiz olanların büyük bir kısmı erkek olmakla birlikte kalan kısmın tamamının kadın olduğu görülmektedir.⁸⁶ Meslek gruplarına baktığımızda; mahkûmların yarısının çiftçi oldukları görülmektedir. 26 Kişinin hiç işi olmamakla birlikte, 4 Telgraf Memuru, 2 Fırıncı, 3 Balıkçı, 1 Emekli Yüzbaşı, 5 Demirci, 2 Arabacı, 1 Kebabçı, 1 Helvacı, 1 Debbağ, 1 Sahafçı, 2 Kasab, 1 işçi, 9 jandarma, 2 Katib, 1 Canbaz, 1 Helvacı, 3 kişinin ise mesleklerinin ne olduğu belirlenememiştir.⁸⁷

IV. MAHKÛMİYET SEBEPLERİ

Bursa Hapishanesi'ndeki mahkûmların suçlarını inceleyecek olursak; hırsızlık, cinayet, yaralama, rüşvet alma gibi farklı suçların işlendiği görülmektedir. İlk olarak cinayet suçuyla orada bulunanlardan başlayabiliriz. Yalnızca cinayet işleyerek orada bulunanların sayısı 41'dir. Bunlardan 2'si bayan 39'u ise erkektir. Cinayet ve yaralama suçlarının ikisini de işlemiş olup orada olanların sayısı ise; 22'dir. Yalnızca yaralama suçundan mahkûm olanların tamamı erkek olup, sayısı ise; 3'tür. Yaralama ile vefata sebebiyet suçundan ise, 1'i kadın 2'si erkek olmak üzere 3 kişi mahkûm olmuştur. Yalnızca vefata sebebiyet suçundan ise 1 kişi mahkûm olmuştur.⁸⁸

İkinci olarak hırsızlık suçundan mahkûm olanlara geçtiğimizde ise; 15 kişinin bu suçtan mahkûm olduğu görülmektedir. Bunların tamamı erkek olup, hırsızlık suçundan orada bulunan kadın yoktur. Hırsızlık ve bunun yanında başka bir suç daha işlemiş olup burada bulunanların sayısı ise 2'dir.⁸⁹

⁸⁶ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁸⁷ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁸⁸ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁸⁹ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

Sarhoşluk suçundan yalnızca bir kişi mahkûm olmuştur. Borç suçundan 2'si bayan 2'si erkek 4 kişi mahkûm olmuştur. Adam kaçırmak suçundan 2 kişi, kız kaçırmak suçundan ise 1 kişi suçlu bulunmuştur. Darp ve işkence suçundan 1 kişi, eşkiyaya muavenet suçundan 1 kişi, cinayet ve kazayla cerh suçundan ise 1, izale-i bîkr suçundan 4 kişi, örf hanesini kendi hanesine yazmak suçundan ise 1 kişi hapse girmiştir.⁹⁰

V. MİLLİYETLERİ VE HANGİ DİNE MENSUP OLDUKLARI

Yukarıdaki tablodan Bursa Hapishanesi'nde çeşitli dönemlerde mahkûmiyetlerini tamamlamış olan 136 kişiye ilişkin pek çok bilgiye ulaşılmaktadır. Bunlardan biri de mahkûmların milliyetleridir. Çoğunluğunu Türk mahkûmların oluşturduğu görülmektedir. Toplamda 120 Türk'ün bulunduğu hapishanede, 2 Çinge, 2 Tatar, 1 Gürcü, 1 Kürt, 3 Ermeni, 1 Musevi, 1 Boşnak, 5 Kıpti, 3 Rum, 7 Arnavut bulunmaktadır.⁹¹ Mahkûmların büyük bir kısmının Türk olması nedeniyle çoğunluğun dini inancının da İslamiyet olduğu görülmektedir. Aralarında başka bir milliyetten olup İslamiyet'i benimseyenler de bulunmaktadır. 1917 senesinde cinayet suçundan hapse giren Umur oğlu Abdurrahman, Arnavut kökenli bir Osmanlı vatandaşı olarak İslamiyet'i benimsemiş olanlardan yalnızca biridir. Bunun yanında Boşnak olup İslamiyet'i benimseyenler de görülmüştür.⁹²

Çeşitli etnik kökenlere sahip olan bu kadar insanın bir arada yaşaması akıllara bazı sorunları getirmiş olabilir. Bunlardan belki de en başta gelen, bu insanların ibadetlerini nasıl gerçekleştirdiği sorusudur. İbadetlerini yapabilecekleri bir bölümün hapishane içinde olup olmadığı bilinmemektedir. Osmanlı hapishanelerinde günlük olarak mahkûmların yapması gereken işlerin belirli bir programa göre olduğu, kalkış, yatış, ders ve çalışma saatlerine kadar günün her anının planlı olduğu, bu saatler dışında belirlenen yerden başka bir yerde bulunmalarının kesinlikle yasak olmasıyla birlikte ibadet saatlerinin dikkate alındığı bilinmektedir.⁹³ İbadet saatlerinde her mahkûm kendi dinî inancına göre ibadetini yapmakta özgür olduğu kanaatindeyiz. Nitekim yayınlanan fermanlar ve yapılan yeniliklerde bunların düzenlendiği

⁹⁰ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁹¹ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁹² DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁹³ Şen, a.g.e., s.112-113.

bilinmektedir. Bursa Hapishanesi'nde bulunan mahkûmların günlük yaşamları hakkında bize bilgi verebilecek kayıtlara rastlayamamamıza rağmen durumun diğer hapishanelerden farklı olmadığı kanısındayız. Osmanlı Devleti içerisinde bulunan hapishane ve tevkifhaneler belirli kurallara göre yönetildiğinden Bursa Hapishanesi'nde farklı bir uygulamanın olması düşünülmemektedir. Ancak bu uygulamaların belirli standartlarda olan hapishanelerde uygulanmasının zorunlu olduğu da bilinmesi gereken bir durumdur. Belirli bir standarta uygun olmayan bir binada bahsettiğimiz şartları yerine getirmek mümkün olamayacaktır. Mahkûmların ibadet edecekleri saatin belirlenmesi tüm hapishanelerde uygulanabilecek bir durumdur. Daha önce de değindiğimiz gibi bunun için belirlenmiş bir mekânın olup olmadığı bilinmemektedir. Zaten her dinin kendine göre farklı bir ibadet yeri olduğundan bir hapishane içerisinde bunların tamamına uygun bölümlerin olması ihtimali zayıftır. Maddi sıkıntıların bunlara imkân vermeyeceği de bilinmektedir.

VI. DİĞER BİLGİLER

Mahkûmlardan bazılarının aldığı ceza suresinden daha kısa bir zamanda cezalarının bittiği görülmektedir. Yaralama ve cinayet suçundan 15 yıl hüküm giyerek, 14 Temmuz 1914 tarihinde hapse giren Salih oğlu Halil'in 10 Haziran 1917 tarihinde cezasının bittiği görülmektedir. Aynı yıl, aynı suçtan dolayı hapse giren Ahmed oğlu Osman için de benzer bir durum söz konusudur.⁹⁴ Bu tarihte hapse giren iki kişinin 3 yıl mahkûm olduktan sonra cezalarının sürdüğü halde mahkûmiyetlerinin son bulmuş olması ancak vefatla ilişkilendirilebilir. Aklımıza yalnızca vefat etme ihtimalinin gelmesinin tek sebebi, benzer tarihlerde hapse giren ve uzun bir süre için ceza alanların sürelerini tamamladıktan sonra dışarı çıktıkları görülmektedir. Yani bu tarihlerde bir af veya başka bir olay söz konusu olsaydı daha fazla mahkûmun bundan yararlanmış olma ihtimali düşünülebilirdi.

Osmanlı Devleti içerisinde bulunan hapishanelerde bir affın söz konusu olabilmesi için; kılıç kuşanmak, veladet ve cülus gibi törenlerden birinin olması durumunda yalnızca cezasının üçte birini tamamlamış olan mahpuslar affa tabi tutulmaktadırlar. Af beklentisinin olduğu diğer bir vesile dini bayramlardır. Devlete

⁹⁴ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

küçük miktarda borçları bulunanlar bu vesilelerle affedilirken büyük miktarda borcu olanlar bu affin dışında tutulmuşlardır.⁹⁵

Mahkûmların işledikleri suçlara göre yargılandıkları mahkemeler farklılık göstermiştir. Tamamı Osmanlı Devleti vatandaşı olan mahkûmların büyük çoğunluğunun Bursa'nın çeşitli mahallelerinde ikamet ettikleri görülmektedir. Mahkûmların çoğunluğunun nerede ikamet ettikleri belgelerde belirtilmiştir ancak sınırlı bir alanda mümkün olduğu kadar fazla bilgiye yer vermeye çalıştığımızdan, bu bilgiye yer verilememiştir.

VII. BURSA HAPİSHANESİ GÖREVLİLERİ

Tablo 5: Bursa Hapishanesi Görevlileri (12.12.1919)

İsmi	Görevi	Maaşı (Kuruş)
Mustafa Efendi	Hapishane Müdürü	1000
Ahmed Fazlı – Efendi	Hapishane Kâtibi	600
- Çavuş	Hapishane Ser Gardiyanı	600
Fatih – Efendi	Hapishane Gardiyan Muavini	450
Mehmed Çavuş	Hapishane Gardiyanı	300
Ahmed Ağa	Hapishane Gardiyanı	300
Hakkı Efendi	Hapishane Gardiyanı	300
İbrahim Ağa	Hapishane Gardiyanı	300
Tevfik Ağa	Hapishane Gardiyanı	300
-	Hapishane Gardiyanı	300
Osman Ağa	-	250

Hapishane denildiğinde akla ilk olarak mahkûmlar gelse de bir de orada hayatı düzenleyen bazen iyi bazen de kötü yönetimle karşımıza çıkan görevliler gelmektedir. Bu bölümde onlarla ilgili elimizde olan bilgilerle bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Yukarıdaki tabloda; I. Dünya Savaşı'nın son bulduğu ancak etkilerinin hala devam ettiği 1919 yılının son ayında, Bursa Hapishanesi'nde bulunan memurlar, aldıkları maaşlar ve isimleri belirtilmiştir. 11 Kişiden oluşan hapishane kadrosunun

⁹⁵ Şen, a.g.e., s.137.

küçük ve eski durumda olan Bursa Hapishanesi için yeterli olduğu düşünülse de Bursa'nın Hüdavendigâr Vilayetinin merkezinde bulunması sebebiyle bunun yetersiz olduğu bilinmektedir. Zaten bu durumun farkında olmalarından olsa gerek yeni ve daha büyük bir hapishane binasının yapılması için çalışılmıştır. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi yeni binanın bu tarihlerde tamamlanmış olduğuna dair bir kanıt elimizde bulunmamaktadır.

Bir Hapishane müdürü, bir kâtip, bir ser gardiyan, bir gardiyan muavini ve altı gardiyandan oluşan kadroda en yüksek ücretle görevli olan hapishane müdürüdür. İkinci sıradaki görevli ise hapishane kâtibidir. Gardiyanların maaşları eşit olmakla birlikte ser gardiyan maaşı diğerlerinden fazladır. Maaşların ödenmesiyle ilgili bazı zamanlarda sıkıntılar yaşanmışsa da bunlar bir şekilde çözüme kavuşturulmuştur.⁹⁶

Hapishanelerde çok sayıda insanın bir arada yaşadığını göz önünde bulundurduğumuzda; kâtip, gardiyan ve müdür dışında bir de tabip olması gerektiğini düşünmekteyiz. Nitekim Ömer Şen'in mahkûmların hapishaneye alınması sürecini anlatırken kullandığı ifadelerden hapishanelerin en azından bir kısmında doktor bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tutuklanan her mahkûmun hapishaneye geldiğinde iki gün misafir koğuşunda ya da özel bir hücrede tutulduğunu, bu süre içerisinde doktor tarafından muayene edildiğini de belirtmiştir.⁹⁷ Buradan da anlaşılmaktadır ki; hapishanelerde bir doktor bulunması gerekmektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi için hapishanenin belirli standartları taşınması gerekmektedir. Bursa Hapishanesi görevlileri arasında bir doktorun olmayışı; hapishanenin belirli standartların altında olduğunu veya eski halde bulunduğu için bu gibi ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

XX. yüzyıl başlarında kurulmuş olan Turgutlu Hapishanesi ile kıyaslandığında; Bursa Hapishanesinin memur ve mahkûm sayısı bakımından daha iyi durumda olduğu anlaşılmaktadır. Turgutlu Hapishanesi'nin tek başına müstakil bir bina olduğu, 50 mahkûmun bulunduğu, bir kâtibin ve müdürün olmadığı görülmektedir.⁹⁸ Yazar ayrıca hapishane yönetiminin gardiyanlar tarafından sağlandığı ve aynı dönemlerde benzer durumun birçok hapishanede yaşadığını

⁹⁶ DH.MB.HPS.M, nr. 40/96.

⁹⁷ Şen, *a.g.e.*, s.108.

⁹⁸ Atar, *a.g.m.*, s.90-91.

belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak Çine, Ödemiş, Urla, Foça, Bayındır, Menemen, Seferihisar, Bergama, Kula, Söke, Tire, Karaburun, Nif, Karacasu, Tavas, Buldan, Sarayköy, Çal, Garbi Karağaç hapishaneleri verilebilir. Sadece Kırkağaç Hapishanesi'nin idaresi jandarma tarafından, Aydın ve Denizli hapishaneleri ile İzmir Hapishâne-i Umûmisinin birer müdür tarafından idare edildiği belirtilmiştir.⁹⁹

Gerek hapishanede görevli olan memurlara gerekse mahkûm ve mevkuf sayılarına baktığımızda hapishanenin tahmin ettiğimizden daha büyük bir yapıda olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu sadece bir varsayım olmanın ötesine geçmemekle birlikte; binanın küçük bir yapıda olduğu düşünülürse bu durumda mahkûm ve mevkufun çok zor şartlarda ve elverişsiz bir ortamda kaldıkları fikri ortaya çıkmaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti hapishanelerinin durumunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu kadar fazla mahkûm ve mevkufun bulunduğu bir binada görevli sayısının da bununla paralel olması beklenirken bu noktada tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Ancak dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda; XX. yüzyılın başlarında kurulmuş olan Turgutlu Hapishanesi'nde olduğu gibi başka hapishanelerde de görevli sayısı bakımından eksiklikler olması doğal karşılanabilir.

VIII. MAHKÛMLARIN NAKLİ

Hapishanelerde bulunan mahkûmların bazen yer değiştirdikleri ve başka bir hapishaneye nakledildikleri günümüzde olduğu gibi Osmanlı Devleti zamanında da yapılmaktaydı. Bursa Hapishanesi'nde bulunan bir mahkûmun başka bir hapishaneye gönderilebileceği gibi başka bir hapishanedeki mahkûmun da Bursa'ya gönderilmesi normal bir durumdur. Bazen de bunun tam tersi bir durumla karşılaşmış, mahkûmun naklinin gerçekleşmesine müsaade edilmemiştir. 26 Nisan 1914 senesinde Hüdavendigâr Vilayeti'nden Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda Abdullah oğlu Aziz'in Bilecik Hapishanesi'nden Vilayet Hapishanesi'ne naklinin caiz olmadığı belirtilmiştir.¹⁰⁰

⁹⁹ Atar, *a.g.m.*, s.91.

¹⁰⁰ BOA, DH. MB. HPS.M, nr. 104/36.

Burada mahkûmun yaşadığı yere mi yoksa suçu işlediği bölgedeki hapishaneye mi gönderildiği belirli değildir. Ancak muhtemelen mahkûmun veya yakınlarının taleplerine göre yaşadığı yere naklinin gerçekleştiği düşünülmektedir. Yaz mevsimlerinde hapishanelerin kapasitesinin üstünde mahpus barındırmaları sonucunda bulaşıcı hastalık riski ortaya çıkması ise bir diğer nakil sebebidir. Bundan dolayı mahpuslar civar bölgelerdeki hapishanelere nakledilmişlerdir. Hapishanelerde yaşanan bu sorunlar Adliye Nezaretine gönderilmiştir.¹⁰¹

1912 yılında Bursa Hapishanesi'nde yaşanan sorunlar bunları açıkça ortaya koymaktadır. Sağlıksız yaşam koşulları nedeniyle verem hastalığı giderek artmaya başlamıştır. Buna acil bir çözüm bulmak gerektiğinden Adliye Nezareti ve Dâhiliye Nezareti arasında geçen yazışmalar sonucunda şehrin yüksek bir yerinde bir hane kiralanarak hasta olan mahpusların buraya nakledilmelerine karar verilmiştir.¹⁰² Bu durum bize mahpusların bir hapishaneden diğerine naklinin mümkün olmasının yanı sıra hapishane olmayan ancak kiralanmak usulüyle bu görevi görebilecek başka yerlere de nakledildiklerini göstermektedir.

Hapishanelerde yaşanan bu sorunları anlatan yazılardan biri Trabzon Valisi Salih Rıfat'a aittir. Salih Rıfat gönderdiği yazıda Trabzon Hapishanesi'nin aslında iki yüz kadar mahpusu barındırabileceğini ancak 1914 senesinde 600 kadar mahpusun olduğunu ve bu yoğunluk nedeniyle salgın hastalıkların meydana geldiğini, mahpusların çıkardığı sorunlardan da bahsederek bu kişilerin başka hapishanelere nakledilmelerini talep etmiştir.¹⁰³

Trabzon Hapishanesi'nde benzer bir durum 1918 senesinde tekrar yaşanmış, orada bulunan mahpuslardan bir kısmı yine başka bir hapishaneye nakledilmek istenmiştir. Muhtemelen civar bölgelerdeki hapishanelere gönderilmek istenen mahkûmlar, oralarda yeterli yer bulunmamasından olsa gerek Bursa Hapishanesi'ne nakledilmek istenmişlerdir. Burada nakledilmek istenen Rum mahkûmlara ilişkin bilgilere yer verilecektir.

¹⁰¹ Şen, a.g.e., s.98.

¹⁰² Şen, a.g.e., s.103.

¹⁰³ Şen, a.g.e., s.98-99.

Tablo 6: Nakledilmek İstenen Rum Mahkûmlar

İsim	Kazası	Karyesi	Suç	Mahkemesi	Mahkûmiyet Süresi	Mahkûmiyet Tarihi
Torur Oğlu Lembu Veled-i Lefter	Maçka	-	Cinayet Kasdıyla İstimal -	Divan-ı Harbden	Üç sene Kürek	14 Ağustos 1918
Torur Oğlu Sıra Veled-i Hacı Yani	Maçka	-	Cinayet Kasdıyla İstimal ??	Divan-ı Harbden	Üç Sene Kürek	14 Ağustos 1918
Papas Kastizan Oğlu Anastas	Maçka	-	Cinayet Kasdıyla İstimal ??	Divan-ı Harbden	Bir Buçuk Sene Kürek	14 Ağustos 1918
Gurgur Oğlu Yanyu Veled-i Yozdan	Sürmene	-	Fuzuhat –1 Lisanîye	Divan-ı Harbden	Bir Buçuk Sene	6 Ağustos 1918
Tombol Oğlu Yaki	Trabzon	Argalya	Yaralama ve Cinayet	Divan-ı Harbden	İdam	
Ekrem Oğlu Vasil	Trabzon	-	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesinden	Dokuz Ay Hapis	24 Ağustos 1918
Mark Oğlu Nikol	Samsun	Eski Kışla	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesinden	Dokuz Ay Hapis	24 Ağustos 1918
-	Trabzon	-	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesinden	Dokuz Ay Hapis	27 Ağustos 1918
Vasil Oğlu Torur Veled-i -	Giresun	Kükre -	Hırsızlık	Sulh Mahkemesinden	İki Ay Hapis	4 Ocak 1918
-	Yumru	Civede (?)	Hırsızlık	Sulh Mahkemesinden	İki Ay Hapis	2 Ocak 1918
Pişil Oğlu Nikol Veled-i -	Giresun	-	Karı Oynatmak	Sulh Mahkemesi	Bir Ay Hapis	19 Ocak 1918

Şahbaz Oğlu Katifan	Maçka	Ökse	Cinayet ve Gasb	İstinaf Mahkemesi	-	7 Ağustos 1918
-	Maçka	Ökse	Ahz ve Gasb	İstinaf Mahkemesi	-	7 Ağustos 1918
Avram Oğlu Bancu Veled-i Lekter	Maçka	-	Cinayet kasdıyla	İstinaf Mahkemesi	-	23 Kadının 1918
-	Maçka		Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	25 Kasım 1919
Yasif Oğlu Hiralimbu	Maçka		Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	25 Kasım 1919
- Oğlu Torur	Yumru		Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	25 Kasım 1919
Kumin Oğlu İstaryos	Yumru		Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	25 Kasım 1919
Kumin Oğlu İstaryos Mahdum Yorika	Yumru		Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	25 Kasım 1919
Kurumlu Oğlu Yorika Veled-i Haristo	Yumru	-	Ahz ve Gasb	İstinaf Mahkemesi	-	3 Aralık 1918
Akrir Oğlu Çolak İstefan Veled-i ????	Torul	Sermeşke	Cinayet ve İfay-ı Mezalim	İstinaf Mahkemesi	-	2 Haziran 1918
Totos Oğlu Simyon	Trabzon	-	Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	11 Ağustos 1918

Kara Yaçan Oğlu Lefter Veled-i Simyon	Trabzon	-	Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	11 Ağustos 1918
Mihail Oğlu Yorki Veled-i Dimitri	Maçka	İstel -	Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	12 Şubat 1919
Kara Suve Oğlu Suve	Trabzon	-	Cinayet	İstinaf Mahkemesi	-	11 Ağustos 1918
Keşis Oğlu Nikol	Maçka	-	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesi	Firar etmiştir	24 Aralık 1918
-	Trabzon	-	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesi		28 Aralık 1918
Vasil Oğlu Kistos Veled-i Bancu??	Trabzon	-	Hırsızlık	Bedayat Mahkemesi		27 Aralık 1918
Fankil Oğlu Dimitri Veled-i Lizar	Trabzon	Sante	Şekavet	Bedayat Mahkemesi		30 Ocak 1918
Ekrem Oğlu Yani Veled-i İstefor	Trabzon	Sante	Şekavet	Bedayat Mahkemesi		30 Ocak 1918

Hapishane kaydı olduğunu düşündüğümüz belgeye göre; Trabzon Hapishanesi'nde 1918-1919 yılları arasında mahkûm olarak toplamda 30 adet Rum bulunmaktadır.¹⁰⁴ Rum mahkûmların çoğunluğunun Karadeniz Bölgesi'nde ikâmet ettikleri görülmektedir.

¹⁰⁴ BOA, DH.UMUM, nr. 1/77.

Mahkûmların mesleklerine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Belgenin öncesi ve sonrasında muhtemelen bir eksiklik olduğunu tahmin ediyoruz. Bu nedenle mahkûmların sayısı olarak daha fazla olduğu düşünülebilir.

Rumların dokuzu cinayet, sekizi hırsızlık, biri yaralama ve cinayet, üçü cinayet kastıyla işlediği başka bir suç nedeniyle mahkûm olmuşlardır. Bir kişi cinayetle birlikte başka bir suç daha işlemek suretiyle mahkûm olmuştur. Mahkûmların yargılandıkları mahkemeler işledikleri suçlara göre farklılık göstermiştir. Yine mahkeme sonucunda belirlenen cezalar belgede belirtilmiş olup, cezalar çoğunlukla kürek cezası ve bir müddet hapis olarak belirlenmiştir. Cezaları belli olduğu halde mahkûmların farklı sebeplerle tahliye edildikleri veya firar ettikleri görülmektedir. Bunların dışında cezasını tamamlayıp daha sonra tahliye olanlar da bulunmaktadır.

IX. HAPİSHANENİN KEŞİF DEFTERLERİ

Hapishaneye ait keşif defterlerine bakıldığında, Osmanlı Devleti içerisinde yapılacak olan yeni bir inşaat için ilk olarak keşif defterleri hazırlandığı anlaşılmaktadır. Keşif defterlerinde yapılacak inşaatın içinde yer alan her şey ayrıntılı olarak anlatılmış ve masrafının ne kadar olduğu belirtilmiştir.

Bursa Hapishanesine ait elimizde üç adet keşif defteri bulunmakta ve bu belgeler bize hapishane ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. 5 Haziran 1868 tarihinde hazırlanmış olan defterin, bu tarihten önceye rastlayan bir deftere ulaşamadığımızdan belki de hapishaneye ait ilk defter olduğunu söyleyebiliriz. Bu deftere göre hapishanenin harap durumda olan kısımlarının yeniden inşa edilebilmesi için gerekli olan malzemeler ve bunlar için gerekli olan meblağ belirtilmiştir.¹⁰⁵

18 Nisan 1921 tarihinde yapılmış olan başka bir keşfe göre hapishanenin yanında bir de Kadın Hapishanesinin yapılmasından bahsedilmektedir. Bunun için gerekli olan malzemeler ve adetleri belirtilerek fiyatları tespit edilmiştir.¹⁰⁶ Aynı keşif defterinde dikkat çeken önemli bir bilgi ise; daha önce belirttiğimiz cinayet, cünha ve kabahat suç gruplarından birine ait suç işleyenlerin yine bu gruba ayrılmış olan koşullarda mahkûmiyetlerini tamamlamalarıdır. Defterde cinayet koşullarına

¹⁰⁵ BOA, İ.DH. nr. 614/ 42783, 1.

¹⁰⁶ BOA, DH.İ.UM.EK., nr. 122/80.

ait yapılacak olan düzenlemeye ilişkin bilgiler verilmiş ve yine Kadın Hapishanesinde olduğu gibi bunun için gerekli olan masrafın miktarı belirlenmiştir. Yapılacak olan bu düzenlemenin bedelinin toplamda on yedi bin dokuz yüz kırk kuruş olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁷

18 Nisan 1921 tarihli keşiften birkaç ay sonra 12 Eylül 1921 tarihinde yine bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuş ve yine bir masraf defteri olarak nitelendirebileceğimiz bir defter hazırlanmıştır. Bu defterde Bursa Hapishanesi arkasında bir yapının etrafına yapılacak üç duvardan bahsedilmektedir. Bunun için on beş bin dokuz yüz atmış bir kuruş gerekli olduğu kaydedilmiştir.¹⁰⁸ Her iki defterde de malzemelerin miktarlarının yanı sıra malzemelerin nakliye bedelleri de belirtilmiştir.

X. YAŞANAN SORUNLAR

Hapishanenin açılma sürecinde meydana gelen bir takım sorunlardan daha önce bahsetmiştik. Bunlardan en önemlisinin maddi sorunlar olduğunu söyleyebiliriz. Yeniden bir bina inşa etmek adına merkezden talep edilen meblağın çoğunlukla gönderilmesi mümkün olmamıştır. Daha çok gerekli olan paranın belli bir kısmı gönderilmiş olup bunun da bütün ihtiyaçları karşılaması oldukça zordur.

Osmanlı Devleti içerisinde XIX. yüzyılın başlarında yalnızca Bursa'da değil bunun gibi başka yerlerde de hapishaneler inşa edilmeye veya varsa olan binalar tamir edilmeye çalışıldığını daha önce söylemiştik. Bursa Hapishanesi'nin tam olarak hangi tarihte tamamlandığına dair bir bilgiye ulaşamadığımızdan, inşaatın devam ettiği ve bu süreç içerisinde de var olan yapının tamir edilerek ayakta tutulmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Bunun sebebi belki de gerekli olan paranın bir türlü bulunamaması olabilir. Bu durum XX. yüzyılda açılmış olan pek çok hapishanede olduğu gibi Turgutlu hapishanesi örneğinde de görülebilir. 1911 yılında dâhiliye nezaretine gönderilen bir telgrafta Turgutlu hapishanesinin harap bir durumda olduğu ve yeniden inşa edilmesi gerektiği ancak bunun için gerekli olan havalenemenin henüz gelmediği anlatılmıştır.¹⁰⁹ Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra

¹⁰⁷ BOA, DH.İ.UM.EK., nr. 122/80.

¹⁰⁸ BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 50/79.

¹⁰⁹ Atar, *a.g.m*, s. 89.

başka problemlerle de karşılaşmış ve bunlardan biri yine maddi imkânsızlıkların beraberinde meydana gelmiştir. Merkezden talep edilen paranın gelmemesi sonucunda bazı işçiler paralarını alamamış ve inşaatı terk etmişlerdir.¹¹⁰ Sonrasında para bulunduğu ise işçileri tekrar bulmak zor olmuştur.

Bursa Hapishanesi'nde 1919 senesinde görevli olan memurlara ilişkin tabloyu daha önce vermiştik. Bu tabloda görüldüğü gibi hiçbir bayanın memur olarak orada bulunmaması Kadın Hapishanesi'nde bulunan bayan mahkûm ve mevkuflar için olumsuz bir durumdur. Bundan 7 yıl önce 12 Mart 1912 tarihinde memurlara ilişkin bilgi verilen bir yazıda; hapishane memuru Ali Rıza efendinin Kadın Hapishanesine girerek buradan iki bayanı tahliye ettiği ve bu sırada bu iki bayana sarkıntılık ettiği görülmektedir.¹¹¹ Aradan geçen zamanla birlikte duruma bir çözüm getirilmediği buradan açıkça anlaşılmaktadır.

Hapishanede yaşanan bir diğer sorun o dönemde aydınlatmada kullanılan gaz yetersizliği ve bunun temin edilememesi sonucunda ortaya çıkan problemler olmuştur. 18 Ağustos 1918'de şehremanetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda aydınlatma için gerekli olan gazın Batum'dan geldiği, gelen miktarın ise başka merkezlere verildiği ve Bursa hapishanesi tarafından talep edilen miktarın o an için karşılanamayacağı belirtilmiştir.¹¹² Bu ihtiyacın karşılanması için yazışmaların devam etmesi olumlu sonuçlar vermediği gibi bu sıkıntının yalnızca Bursa Hapishanesi için geçerli olmadığını da bilmek gerekmektedir. Bursa'nın çeşitli bölgelerinde bulunan hapishanelerde yine gaz temin edilememesi sonucunda bir takım aksaklıklar meydana gelmiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkmış Osmanlı topraklarında, maddi ve manevi bir takım zorlukların yaşandığı bu günlerde bu sorun sadece yaşananların küçük bir boyutunu bizlere göstermektedir. Yaşanan bu sıkıntıların beraberinde başlayan Kurtuluş Savaşında ise halk daha büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Hapishaneler başta olmak üzere devlet dairelerinin işleyişini sürdürebilmesinde temel teşkil eden bu ihtiyacın karşılanamaması olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bu sorunu kendilerine göre iyi bir şekilde değerlendiren bir takım mahkûm ve mevkufların firar etmesi bir anlamda cezasını tamamlamadan tekrar halkın arasına

¹¹⁰ BOA, DH.MB.HPS, nr. 40/49.

¹¹¹ BOA, DH.MB.HPS.M, nr. 4 /3.

¹¹² BOA, DH.MB.HPS, nr. 80/11.

karişmasına sebep olmuştur. Suçlunun cezasını tamamlamamış olması, başka bir deyişle ıslah olmamış olması, tekrar yeni suçlar işlemesi ihtimalini de güçlendirmekte ve bu halk arasında huzurun bozulmasına sebep olabilmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu durum Bursa'nın çeşitli bölgelerinde firar etmiş olan mahkûmlara ilişkin bilgi aşağıda verilecektir.

Tablo 7: Bursa'ya Bağlı Yerlerden Firar Eden Mahkûmlar

Firar Ettiği Hapishane	Vukuat Tarihi	Firarın Adedi	Nasıl Firar ettiği
Bilecik	2 Haziran 1918	4	Gece
Bilecik	3 Haziran 1918	4	Gece
İnegöl	12 Haziran 1918	3	Duvarı Delmek Suretiyle
Gürmaste?	6 Temmuz 1918	2	Duvarı Delmek Suretiyle
İnegöl	28 Temmuz 1918	12	Duvarı Delmek Suretiyle

Bursa'nın çeşitli bölgelerinden firar eden mahkûmların sayısının 25 olduğu tablodan anlaşılmaktadır. Mahkûmların neredeyse tamamı aydınlatma sorununu fırsat bilerek duvarı delmek suretiyle firar etmişlerdir. Bursa'nın bahsettiğimiz bölgelerinden 1918 senesi Haziran ve Temmuz aylarında firar eden mahkûmların sayısı 25 olmakla birlikte, birkaç ay içinde devam eden aydınlatma sorunuyla birlikte firar eden mahkûm ve mevkuf sayıları da artmıştır. Yaşanan firar olaylarının sebebi gaz mevcudunun olmaması ve hapishanelerde bulunan memurların görevlerini iyi bir şekilde yerine getirememeleri olarak açıklanmıştır.¹¹³ Yine 1918 senesi Temmuz ayında Hüdavendigâr Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda yaşanan firar olaylarının sebepleri ve kimlerin bunda ihmali bulunduğu ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.¹¹⁴

Mahkûm ve mevkufun isimleri ve nereli oldukları, hangi suçtan dolayı mahkûm veya mevkuf oldukları, ceza sürelerinin ne zaman başladığı ve tam olarak hangi tarihlerde firar ettikleri, daha önce yapmış olduğumuz Bursa Hapishanesi'nde

¹¹³ BOA, DH.MB.HPS, nr. 80/11.

¹¹⁴ BOA, DH.MB.HPS, nr. 80/11.

bulunan mahkûmları gösteren tabloda olduğu gibi belgede bulunmaktadır. Yeni bir tabloya gerek duymadığımızdan bu bilgiyi atlamamak adına bu şekilde anlatmayı uygun bulduk. Bahsettiğimiz belgeler Bursa'nın çevresinde yaşanan firar olaylarını bizlere açıklamaktadır. Belgeler incelendiğinde; toplamda 12 mahkûm ve 21 mevkufun firar ettiği, kaçanların büyük çoğunluğunun Bursa'ya bağlı yerlerde ikamet ettikleri, bunun yanında Bursa dışında oturanların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha önce yalnızca Haziran ve Temmuz aylarındaki firarları gösteren tabloya göre firar edenlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. İki ayda firar edenlerin sayısı 25 iken, iki ay sonrasındaki firarların toplam sayısı 33'e yükselmiştir. İlk tabloda olduğu gibi bu belgede de mahkûmların nasıl firar ettikleri anlatılmıştır.¹¹⁵

Bursa çevresinde yaşanan firar olaylarının yalnızca Bursa ile sınırlı kalmadığı ve ülkenin çeşitli bölgelerinde bulunan hapisanelerde de benzer durumun yaşanmış olması muhtemeldir. Osmanlı Devleti bu dönemlerde maddi güçlüklerle uğraştığından ülke genelinde buna bağlı olarak bir takım sorunların yaşandığını ve bunların başında da aydınlanma sorununun geldiğini belirtmek gerekmektedir.

¹¹⁵ BOA, DH.MB.HPS, nr. 80/11.

SONUÇ

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla birlikte suç ve ceza kavramları ortaya çıkmıştır. Suç ve bunun sonucunda ortaya çıkan ceza kavramının tarih içerisinde farklı anlamlara geldiğini ve buna paralel olarak da hapis kavramının şekillendiğini söyleyebiliriz. Hapis kavramı kelime olarak alıkoymak, engellemek anlamlarına gelmektedir. Örfi kullanımda ise; bir şahsı bir canlıyı veya eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak, hukuk dilinde ise “sanık veya suçluyu belli bir mekânda cebren alıkoymak, şahsi hürriyetini kısıtlamak anlamlarını taşımaktadır. Çeşitli anlamlar taşıyan hapis kelimesi hürriyeti bağlayıcı cezaların en başta gelen türünü teşkil eder. Hapis cezasının eski medeniyetlerde kullanıldığını ancak ilk dönemlerde suçluyu cezalandırmaktan çok cezası belirleninceye veya infaz edilinceye kadar tutulması amacını taşıdığı bilinmektedir.

İnsanlar ilk zamanlarda cezasını bedenen çekmişler ve bu durum çoğu zaman işkence boyutunda olmuştur.¹¹⁶ Ancak bu olumsuz durum bir süre sonra halkın tepkisiyle sonlanmış ve suç ve ceza kavramları yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin modern anlamda ilk hapishanelerin açılmasıyla eş zamanlı olduğu bilinmelidir. Modern anlamda ilk hapishanenin 1595'te Amsterdam'da açıldığı anlaşılmaktadır. Bu hapishanenin erkekler için olduğu bilinmekte ve daha sonraki gelişmelerle birlikte kadınlar için de hapishanelerin açıldığı anlaşılmaktadır.

İlk hapishanelerin açılmaya başlaması bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. XVII. yüzyılın sonundan XVIII. yüzyıla kadar cezaevleri bahsettiğimiz anlamı dışında bir işlev görmüş, sadece suçlu olanların değil başıboş insanların da kapatıldığı bir yer olarak kullanılmış ve bu nedenle hapishaneler gereğinden fazla dolu hale gelmiştir. Bu olumsuzluklar sonucunda hapishaneler asıl işlevinden zaman zaman uzaklaşmıştır diyebiliriz. Bu durum hapishanelerle ilgili reformların yapılmasını gündeme getirmiştir.

¹¹⁶ Foucault, a.g.e., s.89.

Belki de bu reform girişimlerinin bir sonucu olarak; Osmanlı Devleti içerisinde müstakil yapılar halinde hapisaneler açılmaya başlanmış ve yaşanan sorunlar reformların yapılmasını gündeme getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde İslam hukukunun uygulanması ve İslam hukukunda da müstakil bir bina olarak hapis kavramının bulunmaması nedeniyle, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği yer anlamında hapisanelerden söz edilememektedir. Klasik Osmanlı ceza hukukunda idam, sürgün, teşhir ve dayak cezaları en sık kullanılan ceza yöntemleri olup; fidyeye, dükkân kapatma, mallara el koyma, prangabentlik, para ve kısas cezaları ise uygulanan diğer cezalardır.¹¹⁷ En ağır ceza idamdır. İdam cezasına çarptırılan kişiler şehrin meydanlarında ya da suçun işlendiği yerlerde idam edilmişlerdir. Yine aynı mantıkla idamların gerçekleştirildiği diğer bir yer de zindanlardır.

Hapis kavramı, ilk ortaya çıktığı dönemlerde Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de günümüzdeki anlamının dışında kullanılmıştır. Bu kullanım daha sonra yapılan düzenlemelerle birlikte değişmiş ve günümüzdeki halini almaya başlamıştır. Bu düzenlemeler uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Tanzimat Fermanı ile başlayan bu süreci Islahat Fermanı ve bu arada yayınlanan kanunlar oluşturmaktadır. Tanzimat Fermanı ile kişilerin hakları güvence altına alınmaya başlanmış ve böylece suç ve ceza kavramlarında değişimler olmuş ve bu kavramlar insan hakları doğrultusunda şekillenmiştir.

Tanzimat döneminde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunlarıyla hapis cezası ilk kez hürriyeti kısıtlayan bir ceza yöntemi olarak kabul edilmiştir.¹¹⁸ Tanzimat Fermanı ile başlayan bu süreç yabancı elçilerin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaptıkları teftişler sonucunda hızlanmıştır. Islahat Fermanında oluşturulan düzenlemelerle süreç devam etmiştir.

İlk zamanlarda yalnızca erkek mahkûmlar için hapisaneler açılmış ancak daha sonraki zamanlarda kadın mahkûmların sayısının artmasıyla birlikte kadın hapisanelerinin açılması zorunlu hale gelmiştir. Osmanlı Devleti içerisinde her hapisanenin yanında bir de kadın hapisanesi olması kararlaştırılmış ancak bu maddi imkânsızlıklar nedeniyle hemen gerçekleşmemiştir. Bunun yerine kiralama usulüyle veya var olan binanın bir bölümünün kadınlar için kullanılması şeklinde bir çözüm bulunmuştur.

¹¹⁷ Şen, a.g.e., s.15.

¹¹⁸ Aydın, a.g.m., s.481-482.

Asıl konumuz olan Bursa Hapishanesi'ne ait masraf defterlerinden binanın 1868 tarihinde var olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihe kadar açılmış olduğu masraf defterlerinden anlaşılmaktadır. Ancak tam olarak bir tarihe rastlanamamıştır. Bu tarihte binanın eski bir durumda olduğu belirtilmiş ve merkeze gönderilen yazıda eski olan kısımlarının onarılması talep edilmiştir. Hapishanenin aradan geçen zaman içerisinde tamamen işlevini yitirdiği ve bu binadan ayrı yeni bir bina yapılmaya çalışıldığı da yazışmalarda kaydedilmiştir. Eski binanın enkazından kullanılacak durumda olanların da yeni inşa olunacak binada kullanılmasına, 7 bin kuruşla bir hapishane ve bir zabıta koğuşu yapılmasına karar verilmiştir.¹¹⁹ Eski ve mahkûmlar için elverişsiz olmasına rağmen yeni bir binanın yapımına kadar da ayakta kaldığını söyleyebiliriz.

Bursa Hapishanesi'nin tamiri veya yeni binanın inşası için merkeze çok kez yazılar gönderilmiş ve inşaatın tamamlanması için gerekli olan paranın gönderilmesi talep edilmiştir. Merkezden gönderilen yazılarda ise genelde paranın yalnızca belli bir kısmının gönderilebileceği ve inşaatın devam etmesi söylenmiştir. Bu durum hapishanenin belki de bir türlü tamamlanamamasının nedenidir. İnşaat için gerekli olan paranın bulunmasına kadar olan süreçte pek çok sorun yaşanmış ve bunlardan biri çözülsün başka bir sorun ortaya çıkmıştır. İnşaatta çalışacak olan ustalar paralarını alamadıklarında kaçmışlar ve daha sonra para bulursa da çalışacak insan bulmak imkânsız hale gelmiştir.

Hapishanede yeni binanın yapımına kadar maddi imkânsızlıklara bağlı olarak ya da olmayarak başka sorunlar da yaşanmıştır. Gerek hapishanenin aydınlatılması için gerekli olan gazın bir türlü temin edilememesi, gerek buna bağlı olarak yaşanan firar olayları, hapishane görevlileri için de sıkıntılı zamanları beraberinde getirmiştir.

Hapishanede hangi tarihte ne kadar mahkûm ve mevkuf bulunduğu bir bütün olarak bilinmese de belirli dönemlere ait yoklama cetvellerinden bir takım bilgiler ortaya çıkmaktadır. Cetvellerde kaydedilen mahkûm ve mevkuf sayısı tahminimizin üstünde olduğundan hapishanenin de tahminimize göre daha büyük bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bunun tam tersi bir durum ise hapishanenin küçük bir yapıda olmasıdır ki bu durum, sayıca fazla olan mahkûm ve mevkuf için olumsuzlukların yaşandığını düşündürmektedir.

¹¹⁹BOA, İ.DH. nr. 614/ 42783, 4.

Bursa Hapishanesi'nin XIX. yüzyılda kurulmuş olan diğer hapishanelere göre memur kadrosu açısından daha şanslı olduğunu söyleyebiliriz. 1919 senesindeki memurları gösteren tabloda hapishanede görevli olan memurların sayısının 11 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesinin Hapishane müdürü olduğu ve ayrıca bir de kâtip bulunduğu görülmektedir. Bazı hapishanelerde bir müdürün olmamasının yanı sıra bir kâtip bulunmayan hapishaneler de mevcuttur. Ayrıca sağlık durumunun yetersiz olduğu, memur kadrosu arasında bir doktorun bulunmamasından anlaşılmaktadır.

Hapishaneye ait keşif defterlerinden binanın bir bölümünün Kadın Hapishanesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kadın hapishanesinin varlığını gösteren bir diğer kanıt ise kadın mahkûmlara ait giriş kayıtlarıdır. Bursa Hapishanesi'nde kadınlar için bir bölüm olmasına rağmen onlarla ilgilenecek bir kadın memur bulunmamaktadır.

Bursa hapishanesi 1860'lardan önce açıldığını tahmin ettiğimiz, ancak eski olmasına rağmen farklı milletten suçluları barındırmış, dönemindeki hapishanelerden bazılarına göre iyi durumda olsa da harabe bir şekilde uzun yıllar ayakta kalmıştır. Bazı dönemlerde yapılan tamir işlemleriyle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Mahkûmlara bakıldığında büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu görülmektedir. Müslüman olanların arasında başka milletlerden insanlar da mevcuttur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ:

BOA, DH.MB.HPS, nr. 43/81; 17/30; 40/42; 39/47; 80/4; 64/19; 40/49; 34/58;
50/23; 20/21; 47/16; 40/96; 104/36; 50/79; 4/3; 80/11.

BOA, DH.TMIK.S, nr. 18/76, 41/21.

BOA, DH.UMUM, nr. 1/77.

BOA, DH.UMUM.EK, nr. 122/80.

BOA, İ.DH, nr. 614/42783; 657/47500.

KİTAPLAR:

BOZKURT, Gülnihal, **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi**, TTK,
Ankara 1996.

FOCOULT, Michael, **Hapishanelerin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge
Kitabevi,1992.

HÜLAGU, Metin, **Hapis Cezası**, Rey Yayıncılık, Kayseri- 1996.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C:8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-
1962.

NASKALİ, Emine Gürsoy; Altun, Hilal Oytun, **Zindanlar ve Mahkûmlar**, Babil
Yayınları, İstanbul- 2006.

NASKALİ, Emine Gürsoy; Altun, Hilal Oytun, **Hapishane Kitabı**, İstanbul-2010.

ÖNTUĞ, Mustafa Murat, **Ahmet Vefik Paşa’nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği**,
Palet Yayınları, Konya- 2009.

SOFUOĞLU, Ebubekir, **Osmanlı Devleti’nde İslahatlar ve I. Meşrutiyet**,
Gökkubbe Yayınevi, İstanbul- 2004.

ŞEN, Ömer, **Osmanlı’da Mahkûm Olmak**, Kapı Yayınları, İstanbul- 2007.

MAKALELER:

AKIN, Hatice, “*Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatına Dair 1893 Tarihli Bir Nizamname Önerisi*”, **History Studies Volume 3/3**, 2011, s.24- 36.

ATAR, Zafer, “*XX. Yüzyılın Başlarında Turgutlu Hapishanelerinin Genel Durumu*”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:9, S.1, Mart, 2011,s. 87-102.

AYDIN, M. Akif, “*Osmanlı Ceza Hukuku*”, **DİA**, C. 7, s.478- 482.

BARDAKOĞLU, Ali, “*Hapis*”, **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, C:16, İstanbul, 1997,s.54-64.

BOZKURT, Nurgül, “*XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu*”, **Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (Bahar- 2012), C.5, S.21, s.262-277.

DAŞCIOĞLU, Kemal, “*Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Bodrum Kalesi Ve Hapishanesi*”, **1522-2007 Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Bodrum, Ortakent**, Yahşi Belediyesi Kültür Yayınları, Bodrum- 2008, s.191-208.

DEMİRBAŞ, Timur, “*Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi*”, **Hapishane Kitabı**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, İstanbul- 2010, s.3-40.

GAZEL, Ahmet Ali, “*Tanin Muhabiri Ahmet Şerif Bey’in Notlarında Osmanlı Hapishaneleri*”, **Hapishane Kitabı**, Editörler: Emine Gürsoy Naskali; Hilal Oytun Altun, İstanbul- 2010, s. 143-151.

GÖNEN, Yasemin Saner; “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı*”, **Hapishane Kitabı**, Ed. Emine Gürsoy-Naskali; Hilal Oytun Altun, Kitabevi, İstanbul- 2010, s.173-183.

- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “20. Yüzyılın Başında Alanya Hapishanesi (1906- 1919)”, **Zindanlar ve Mahkumlar**, (Hazırlayan; Emine Gürsoy Naskali; Hilal Oytun Altun), İstanbul- 2006, s.57-64.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Isparta Hapishanesi (1867-1920)”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s29/gonullu.pdf>, 21.09.2013, s.349-392.
- ÖNTUĞ, Mustafa Murat, “İnsan Hakları” , **Vatandaşlık Bilgisi**, Lisans Yayıncılık, İstanbul- 2005, s.121-155.
- ÖZTEKTEN, Özkan, “Türkçe’de Mahpus ve Hapishane”, **Hapishane Kitabı**, İstanbul- 2010, s.607-620.
- TEKİN, Saadet, “Osmanlı’da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1574/17076.pdf>, s.84-102.
- TEKİN, Saadet; ÖZKES, Sevilay, “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.VII/16-17, (2008/Bahar- Güz), s.187-201.

TEZ:

- ADAK, Ufuk, “XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayeti’ndeki Hapishaneler”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir- 2006, s.1-106.

EKLER:

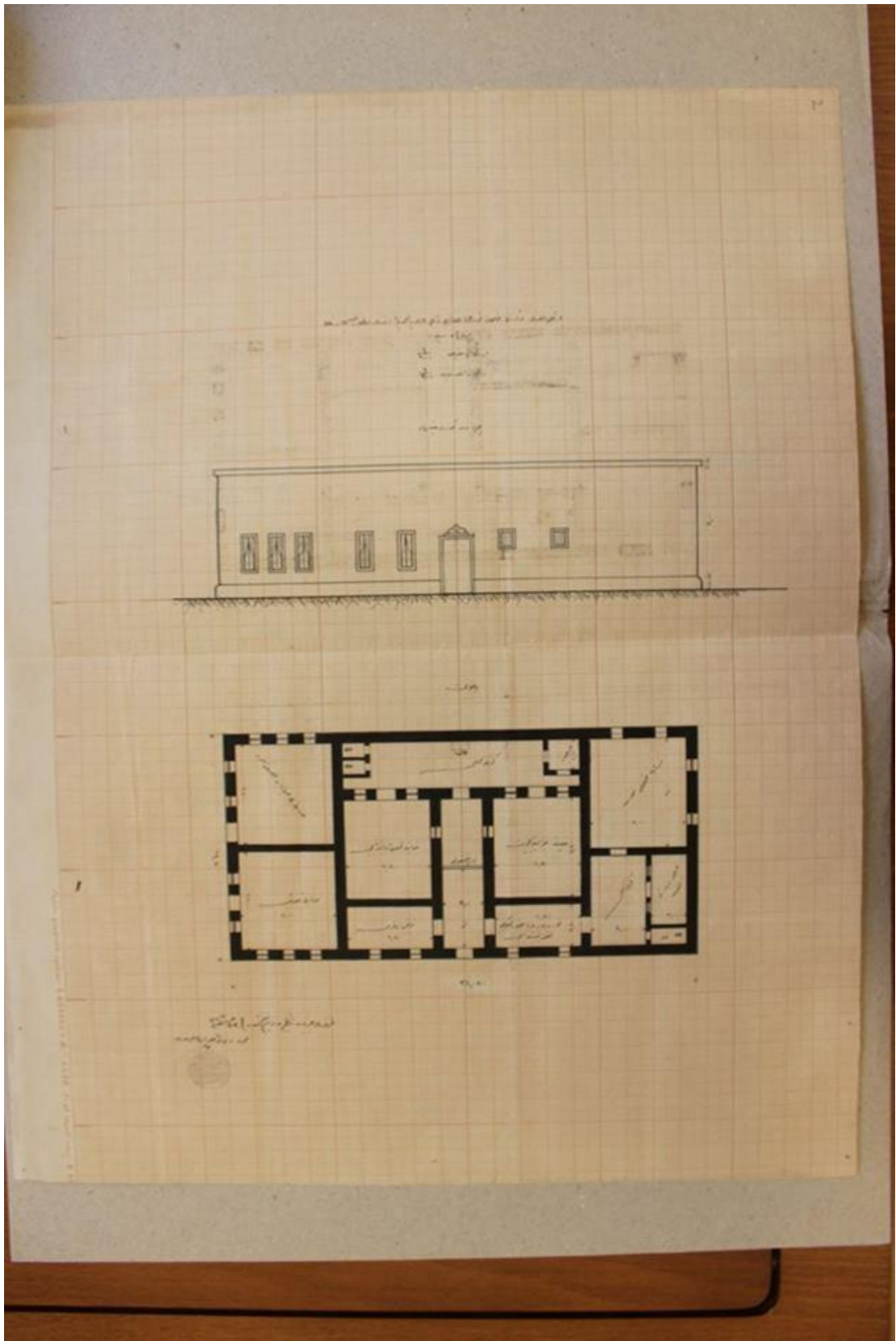
EK 1:Erikli Hapishanesine Ait Keşif Defteri

Erikli Hapishane Keşif Defteri (Erikli Prison Inventory Book)

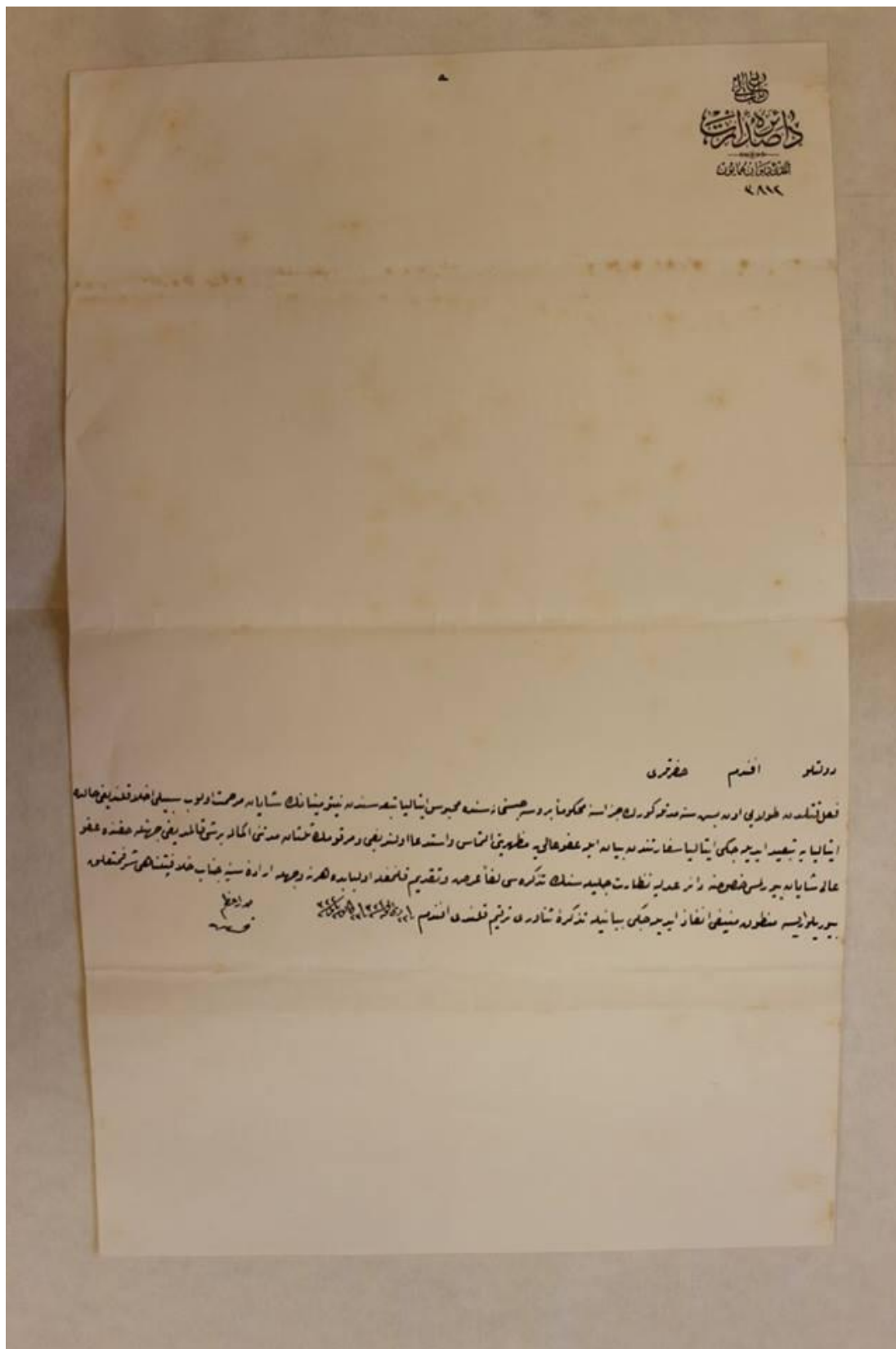
No	Ad	Miktar			Birim	Değer
		Adet	Kilo	Metre		
1	Yulaf	1000			1000	1000
2	Arpa	1000			1000	1000
3	Çavdar	1000			1000	1000
4	Un	1000			1000	1000
5	Yağ		1000		1000	1000
6	Tuz		1000		1000	1000
7	Şeker		1000		1000	1000
8	Çay		1000		1000	1000
9	Kahve		1000		1000	1000
10	Et		1000		1000	1000
11	Balık		1000		1000	1000
12	Sebzeler		1000		1000	1000
13	Diğer		1000		1000	1000
TOPLAM						10000

Tarih: ... / ... / ...
Yer: ...

Ek 2: Erikli Hapishanesine Ait Kroki

Ek 4: Cinayet Suçundan Dolayı Bursa Hapishanesinde Mahpus Olan Bir İtalyan Mahkûm Hakkında

Ek 5: Osmanlı Dönemi Bursa